
Revisorers legitimitet och skadeståndsansvar

Auditors' Legitimacy and the Legal Liability for Statutory Audit

ABSTRACT

In September 2008, a proposition to limit auditors' liability for statutory audit was launched by a Swedish Government official report. Auditors' legal liability in this respect has been joint and unlimited for more than 60 years in Sweden. This paper aims at discovering how the proposed change in legal liability affects the legitimacy of auditors in Sweden. The study shows that different interest groups have different views on what constitutes auditors' legitimacy, among which legal liability is one. We argue that the proposed change in auditor liability regimes will initially have a negative impact on auditors' legitimacy in the eyes of those who have an interest in the statutory audit, i.e. the users of financial statements. In the long run it is however plausible that this effect will fade out. Furthermore, we believe that the relation between the auditors and the Directors of the companies will be different from today. While the auditors' liability for statutory audit decreases, the Directors' liability for the financial reporting increases. Thereby the Directors will be more dependent on the auditors' advice on accounting issues, instead of forward looking consulting services. This means that Directors will see auditors in a way that is more similar to the way external users traditionally have viewed auditors.

Författare: Julia Olovsson 20469 och Erik Pedersen 20294, Handledare: Niclas Hellman

Framläggning den 29 maj 2009

FÖRORD

Vi vill här ta tillfället i akt att rikta ett stort tack till alla de lärare, studenter och övrig personal vid Handelshögskolan i Stockholm som har bidragit till att göra vår tid här fantastiskt lärorik, givande, allmänbildande och rolig i största allmänhet. Vi vill särskilt tacka vår handledare Niclas Hellman för hans insiktsfulla handledarskap och högt ställda förväntningar som har bidragit till att göra den här uppsatsen betydligt bättre än vad vi hade kunnat prestera på egen hand. Därutöver vill vi även tacka Annika Westerlund och Anna Nyberg samt vår seminariegrupp för värdefulla synpunkter om uppsatsens innehåll. Alla felaktigheter, oklara resonemang och bristande skärpa faller dock givetvis på våra egna axlar.

Stockholm, den 15 maj 2009

Julia och Erik

INNEHÅLL

1	Inledning.....	3
1.1	Bakgrund	3
1.2	Syfte och frågeställning.....	4
1.3	Avgränsningar.....	5
2	Metod och material.....	6
2.1	Inledande anmärkningar om metodvalet	6
2.2	Utveckling av metoden	6
2.3	Material.....	8
3	Teori	9
3.1	Revisorns legitimitet ur ett historiskt perspektiv.....	9
3.2	Revisionens intressegrupper.....	11
3.2.1	Aktieägares och externa intressenters syn på revisorn.....	12
3.2.2	Bolagsledningars relation med revisorer.....	14
3.2.3	Skilda uppfattningar om kvalitet och skilda förväntningar	16
3.2.4	Gemensamma uppfattningar.....	17
3.3	Skadeståndsansvar, skandaler och corporate governance.....	18
3.4	Revision som ritual	21
3.5	Sammanfattning av teori.....	22
4	Empiri	23
4.1	Revisorers skadeståndsansvar i svensk rätt.....	23
4.2	Förslaget.....	24
4.2.1	Förslagets innebörd	24
4.2.2	Förslagets internationella bakgrund.....	25
4.2.3	Förslagets motiv och konsekvenser enligt utredningen	26
4.3	Skadeståndsanspråk mot svenska revisorer	28
5	Analys.....	30
5.1	Legitimitet hos minoritetsägare och övriga intressenter	30
5.2	Legitimitet hos bolagsledning och majoritetsägare.....	33
5.3	Revisorers egen strävan efter legitimitet.....	34
6	Diskussion.....	36
6.1	Slutsatser.....	36
6.2	Studiens värde.....	36
6.3	Vidare forskning	37
7	Källförteckning.....	38

1 INLEDNING

1.1 BAKGRUND

Redovisningens betydelse för den moderna marknadsekonomin kan knappast överskattas. Företagens redovisning utgör central information och beslutsunderlag för kreditgivare, investerare, kunder, leverantörer, anställda, myndigheter samt givetvis även för bolagen själva. Kort sagt är i stort sätt alla marknadens aktörer och statliga organ beroende av redovisningsinformation. Givet denna bakgrund är det självklart viktigt att redovisningsinformationen är tillförlitlig och korrekt. Traditionellt sett är det revisionens huvudsakliga uppgift att tillförsäkra detta genom att revisorerna granskar de årsredovisningar som bolagsledningen har upprättat samt förvaltningen i bolagen. I FAR SRS yrkesetiska regler står att: ”Revisions- och redovisningsbranschens grundläggande uppgift är att bidra till förtroendet för den ekonomiska information som lämnas av företag, organisationer och myndigheter. Sådant förtroende krävs dels för att företagen ska få det riskkapital som behövs, dels för att transaktioner ska kunna genomföras utan betungande särskilda kontrollåtgärder.” För att revisionen ska fylla sin funktion krävs att revisorerna har legitimitet gentemot revisionens intressenter (Rezaee, 2004). Om revisorernas legitimitet påverkas i någon riktning är det sannolikt att även tilltron till redovisningsinformationen påverkas, vilket rimligtvis borde få konsekvenser för användarna, d.v.s. i stort sett alla marknadens aktörer när de agerar med utgångspunkt i redovisningsinformation.

I Sverige har revisorer, enligt aktiebolagslagen (ABL), ett ansvar gentemot ”den som lider skada” av att redovisningsinformationen är felaktig (29:1 och 2 §§). Enligt nuvarande lagstiftning är revisorn solidariskt ansvarig tillsammans med bolagsledningen för redovisningsinformationen, vilket innebär att revisionens ställning enligt rättssystemet upprätthålls genom ett sanktionerat ansvar för revisionsuppdraget. I september 2008 offentliggjordes en statlig utredning (SOU 2008:79) som föreslår att revisorers legala skadeståndsansvar bör inskränkas. Förslaget har sitt ursprung i den amerikanska debatten och har förts vidare till EU där kommissionen har utfärdat en rekommendation till medlemsstaterna att begränsa revisorers skadeståndsansvar. Den svenska utredarens främsta argument för lagförslaget är detsamma som ursprungligen fördes fram i USA, nämligen att minska risken för att någon av de stora revisionsbyråerna går i konkurs till följd av att ett riktigt stort skadeståndsanspråk framställs. Därtill menar utredaren att premierna för revisionsbyråernas ansvarsförsäkringar skulle sänkas om det fanns ett tak för ersättningsskyldigheten. Detta skulle möjliggöra etablering av fler revisionsbyråer och därmed skulle konkurrensen gynnas. Utöver de motiv och effekter som utredningen för fram kan förslaget även medföra andra konsekvenser. Det har bl a uppstått en intensiv debatt om hur förtroendet för revisorer påverkas av förslaget (exv Diamant, 2008; Brännström och Dotevall, 2008 samt Burén, 2008). I den här uppsatsen

diskuteras, med vetenskapliga utgångspunkter, huruvida revisorers legitimitet förändras om det legala ansvaret inskränks. Är det lagen som ger revisorn legitimitet eller kan det finnas andra faktorer av betydelse som inte är kopplade till det yttersta legala ansvaret?

Det finns en rad studier som visar att bolagsledningarna alltmer betraktar revisorn som en rådgivare och medspelare där det finns ett klart kommersiellt intresse mellan dem (exv Warming-Rasmussen och Jensen, 1998), samtidigt som det finns studier som visar att den nära relationen är nödvändig för att revisorn ska kunna göra ett bra jobb eftersom företagen numera är så komplexa att det krävs nära insyn i verksamheten (jfr Young, 2007). Det finns även studier som visar att aktieägare (som formellt sett är revisorns uppdragsgivare) och andra externa intressenter betraktar revisorn som en oberoende, utomstående garant för en oantastlig revisionsprocess (jfr Hellman, 2008 s. 58). Givet de studierna kan den ovan nämnda frågan få olika svar beroende på vilken intressegrupp som studeras.

1.2 SYFTE OCH FRÅGESTÄLLNING

Syfte

Uppsatsens syfte är att, med vetenskapligt stöd, visa hur de förändringar som lagförslaget medför kommer att påverka revisorers legitimitet gentemot revisionens olika intressenter. Vår uppfattning är att legitimitetsaspekterna inte i tillräcklig utsträckning analyseras i den offentliga utredningen och att det finns relevant forskning som bör uppmärksammas. Av den anledningen är vår förhoppning att studien kan bidra med viktig kunskap.

Frågeställning

Hur påverkas revisorers legitimitet av att deras legala skadeståndsansvar begränsas?

Definitioner och terminologi

I syfte att förhindra subjektivitet och i möjligaste mån inta en observerande position är det viktigt att tydligt definiera centrala begrepp i uppsatsen (Saunders et al, 2007 s. 118). Legitimitetsbegreppet är inte entydigt, varför vi nedan specificerar den definition som vår undersökning utgår ifrån. Suchman (1995 s. 574) definierar legitimitet på följande sätt: "Legitimacy is a generalised perception or assumption that the actions of an entity are desirable, proper or appropriate within some socially constructed system of norms, values, beliefs and definitions". Det framgår redan av denna definition att vad som är legitimt är beroende av vem man frågar. Detta förklarar varför vår uppdelning av olika intressegrupper är nödvändig. I vår uppsats har vi anpassat ovanstående definition till vårt sammanhang och definierar legitimitetsbegreppet på följande sätt: *Legitimitet är den generaliserbara känsla av förtroende,*

auktoritet och respekt som olika intressegrupper har inför revisorer i deras yrkesverksamhet. Legitimitet är emotionellt driven snarare än formellt, varför definitionen innehåller känsla istället för insikt. Vi har medvetet valt en bred definition i syfte att fånga in alla tendenser som kan observeras.

Ytterligare en viktig distinktion är vårt val att undersöka förändringar av *revisorers (eller revisionsbolagens)* legitimitet istället för *revisionens* legitimitet. Orsaken till detta val är att legitimitet är kopplat till subjektet (revisorn) inte objektet (revisionen). Ett exempel på detta är den studie som Autore et al (2008) genomförde, där ett samband mellan aktiekurser och revisionsbolag kunde påvisas. Revisionsbyrån Arthurs Andersens klienter hade sämre aktiekursutveckling än jämförbara bolag som reviderades av andra revisionsbolag, allt annat lika, i en tid då Arthur Andersens rykte var mycket dåligt.¹ Revisorns roll är mer mångfacetterad och komplex än vad den lagstadgade revisionen ger uttryck för och legitimiteten är hänförlig till personen (eller revisionsbolaget) inte till uppdraget (revisionen). Uppsatsen blir kort sagt mer relevant om vi diskuterar revisorns roll istället för revisionens roll. Legitimitetsaspekten är på många sätt påverkad av vilken syn man har på revisorn och dennes samtliga funktioner i ett tidsenligt sammanhang.

1.3 AVGRÄNSNINGAR

Revisorers legitimitet påverkas säkerligen av hela det lagpaket som håller på att lanseras i Sverige, där avskaffandet av revisionsplikten, frågor om jäv och oberoende samt förändringar i yrkesexamen är väsentliga inslag. Vi kommer dock inte att beröra detta utan isolerar den del av lagförslaget som rör skadeståndsbegränsning. Vidare kommer vi inte att analysera lagförslaget normativt, d.v.s. argumentera för eller emot förslaget eller diskutera utredningens kvalitet i största allmänhet. Vi väljer istället att fokusera den delen av förslaget som rör begränsningar av revisorers skadeståndsansvar, utifrån hur lagförslaget ser ut i utredningen. En ytterligare avgränsning är att studien inte beaktar annat än stora bolag och revisionen av dessa. Vi anser nämligen att frågan är mest intressant i bolag där det finns en corporate governance-problematik och de studier som finns på området är i huvudsak inriktade på börsbolag.

¹ Se mer om Arthur Andersen-fallet på s. 18.

2 METOD OCH MATERIAL

2.1 INLEDANDE ANMÄRKNINGAR OM METODVALET

Uppsatsarbetet har genomförts med hjälp av en kvalitativ metod där vi mot bakgrund av tidigare forskning identifierar de faktorer som styr revisorers legitimitet och hur olika intressegrupper uppfattar revisorernas roll. Därefter presenteras lagförslaget och slutligen analyseras vilka kopplingar som finns mellan legitimitetsfaktorerna och det nya lagförslaget.

Med tanke på frågeställningens komplexitet har metodvalet avgörande betydelse för studiens tillförlitlighet. Frågeställningen föranleder två betydande svårigheter som har koppling till metoden. För det första är definitionen av ordet *legitimitet* avgörande. För det andra handlar frågan om en framtida händelse som kan vara svår att relatera till eftersom det saknas något liknande att jämföra med. Dessutom finns det troligtvis få personer som överhuvudtaget har reflekterat över frågan trots att många kan komma att påverkas av den, direkt eller indirekt. Även om vi inte fullständigt kan överkomma dessa svårigheter måste valet av metod hantera dem på bästa möjliga sätt.

Mot denna bakgrund har vi valt att genomföra en litteraturstudie utan intervjuer. En alternativ metod vore att genomföra ett omfattande intervjuarbete där relevanta företrädare för de olika intressegrupperna skulle få komma till tals i frågan. Vi har emellertid gjort bedömningen att en sådan metod hade gett ett betydligt mer svårtolkat resultat och närmast fått karaktären av en journalistisk undersökning av olika åsikter. Intervjuer kan helt enkelt inte göras med någon vetenskaplig stringens p.g.a. de två, ovan beskrivna, svårigheter som frågeställningen innebär. Däremot har vi gjort bedömningen att den forskning som finns på området utgör en användbar vetenskaplig grund, från vilken det nya lagförslaget kan analyseras.

2.2 UTVECKLING AV METODEN

Deduktion eller induktion

Vår undersökning har en deduktiv ansats där vi med utgångspunkt i teorin analyserar och drar slutsatser genom logiskt resonemang enligt följande (jfr Ghauri och Grønhaug, 2002 s. 14):

- ↓ Antagande 1: Teorin säger att revisorers legitimitet beror på...
- ↓ Antagande 2: Den nya lagförslaget innebär att...
- Slutsats: Det nya lagförslaget kommer därför att påverka revisorers legitimitet såhär...

Deduktion innebär att befintlig teori utvecklas genom att testa den i en specifik situation (Saunders et al 2007, s. 117f). Genom att använda modellen ovan uppnås resultat som förvisso inte nödvändigtvis är sant men åtminstone logiskt (Ghauri och Grønhaug, 2002 s. 14). Om utförandet vore perfekt skulle slutsatsen vara ”sann” under förutsättning att antagande 1 stämmer, eftersom modellen i sig är logisk. Givetvis är dock denna ”sanning” svår att uppnå i praktiken men vi har ändå gjort bedömningen att en deduktiv ansats är lämplig i vårt fall med hänsyn till vår frågeställning. Att ta utgångspunkt i teorin innebär att vi måste förstå vad teori innebär. En teori kan definieras som: ”A set of interrelated concepts, definitions, and propositions that present a systematic view of specifying relations among variables with the purpose of explaining and predicting phenomena” (Ghauri och Grønhaug 2002, s. 33). Det är därför viktigt att ta hänsyn till syftet med den teori man använder i en deduktiv ansats. Om syftet bakom en viss teori är att beskriva ett visst ”fenomen” blir användningen av den teorin annorlunda mot om syftet med teorin är att förutse hur ”fenomenet” kommer att utvecklas. Detta har vi beaktat efter bästa förmåga.

Ett alternativ till deduktion är induktion där man först studerar empiri och därefter skapar en egen teori enligt följande modell (jfr Ghauri och Grønhaug, 2002 s. 13):

- ↓ Antagande 1: Datainsamling säger att intressegruppernas inställning till det nya lagförslaget är följande...
- Slutsats: Det nya lagförslaget kommer att påverka revisorers legitimitet på följande sätt...

Detta hade exempelvis kunnat genomföras genom en enkätundersökning bland representanter för aktieägare, bolagsledningar och andra grupper. Orsaken till att vi förkastade denna metod är att vi hade haft begränsade möjligheter att få bra svar. När en liknande undersökning genomfördes i flera europeiska länder visade det sig nämligen att respondenternas uppfattning om skadeståndsansvarets påverkan på revisionens kvalitet skilde sig kraftigt mellan länder som hade infört begränsning och länder som inte hade gjort det (London Economics, s.154). Eftersom vi intresserar oss för respondenternas uppfattning efter införandet gör vi bedömningen att den typen av undersökning sannolikt skulle ge en missvisande bild om den utfördes innan lagförslaget har trätt i kraft. Det finns emellertid en rad professionella forskare som har studerat liknande frågeställningar (t ex hur revision skapar aktieägarvärde). Sådana studier är tillämpbara i vårt sammanhang. Därför väljer vi istället att deduktivt utnyttja den befintliga forskningen, trots att den inte alltid är inriktad på legitimitetsfrågan.

Tolkning

Eftersom begreppet legitimitet är komplext och abstrakt ligger det i sakens natur att vi själva måste tolka teorin i enlighet med vår definition av legitimitetsbegreppet. Det är inte möjligt att fråga en person vad han anser vara legitimt eller att läsa en forskningsstudie om ämnet, utan att

sätta sig in i personens/forskarens inställning till legitimitetsbegreppet. Detta synsätt för förståelse av texter kallas hermeneutik. Den centrala tanken bakom hermeneutik är att man försöker förstå innebörden av en text eller annan källa, genom dess upphovsmans perspektiv (Bryman och Bell, 2005 s. 442ff). I vårt fall är utmaningen således att förstå varje källa genom denna metod för att sedan applicera innebörden av källan på vår frågeställning. Resonemanget kan låta svårbegripligt och teoretiskt men har trots det varit en viktig teknik för vårt praktiska arbete. I syfte att i möjligaste mån undvika tendentiös tolkning har vi i många fall valt att inte översätta termer och begrepp som används i engelskspråkiga källor. På så sätt ges läsaren större möjligheter att själv förhålla sig till originalkällan.

2.3 MATERIAL

Det material som har använts kan i huvudsak indelas i tre kategorier nämligen: forskningsstudier, den statliga utredningen med tillhörande remissvar samt debattartiklar.

De vetenskapliga artiklarna har hittats genom databaserna ABI inform global, Sciencedirect, Business Source Premier samt Emerald. I det initiala skedet användes följade sökord, ensamma eller i kombination med varandra: "audit", "auditor", "credibility", "legitimacy", "liability" samt "trust". Med denna metod selekterade vi c:a 1000 artiklar, av vilka ett 100-tal valdes ut för att studeras närmare. De artiklar som refereras i uppsatsen har olika grad av relevans för vårt ämne, dels i fråga om innehåll, dels ifråga om i vilka länder de har genomförts. Samtliga är dock publicerade i erkända tidskrifter eller på annat vedertaget sätt. I analysen har vi strävat efter att inta ett kritiskt förhållningssätt till teorin, inte minst mot bakgrund av att den till stora delar kommer från USA där det kan finnas väsentliga skillnader mot Sverige i fråga om exempelvis processbenägenhet, skadeståndsregler, corporate governance och medial uppmärksamhet av redovisningsskandaler. Den statliga utredningen är grunden för empirin och den återges utan närmare kritik mot källan som sådan. Trots utredningens egenskap av officiellt dokument kan dess innehåll inte okritiskt betraktas som en "skildring av verkligheten" (Bryman och Bell, 2005 s. 433). I synnerhet inte när utredningen beskriver möjliga konsekvenser av lagförslaget. I analysen har detta beaktats. Debattartiklarna har ett begränsat empiriskt värde men är värdefulla som inspiration och upphov till idéer som vi har kunnat testa mot bakgrund av teorin. Utöver de tre huvudsakliga källkategorierna används även den utredning som ligger till grund för EU:s rekommendation till medlemsstaterna att begränsa skadeståndsansvaret. Denna utredning intar en särställning på så sätt att den är genomförd av akademiker med hjälp av vetenskapliga empiriska metoder och är därför ett slags mellanting mellan statlig (politisk) utredning och vetenskaplig undersökning. Delar av utredningens empiriska resultat har refererats till i vårt empiriavsnitt.

3 TEORI

3.1 REVISORNS LEGITIMITET UR ETT HISTORISKT PERSPEKTIV

Revisionens ursprung

Revision av räkenskaper har funnits i någon form i över 600 år men lagstadgade revisionskrav introducerades först i senare tid (Watts och Zimmerman, 1986 s. 197). Den första associationsrättsliga lagstiftningen gällande registrering av näringsverksamhet tillkom år 1844 i Storbritannien (Lee et al, 2008). Till skillnad från vår tids aktiebolag hade ägarna obegränsat ansvar men det ställdes krav på reviderade räkenskaper. Revisionen genomfördes emellertid inte av en utomstående revisor utan av en aktieägare som hade utsetts av övriga aktieägare. 1856 slopades revisionskravet och den rådande uppfattningen var istället att företagen skulle få verka fritt och sköta sina angelägenheter utan inblandning från utomstående skyddsintressen (Lee et al, 2008 s. 681 som refererar till Hein, 1978). I spåren av denna *laissez-faire*-politik uppkom en rad redovisningsskandaler i Storbritannien, vilket fick lagstiftaren att uppmärksamma de negativa konsekvenserna av bristande revision och dålig corporate governance (Lee et al, 2008). Det rådde dock oklarheter kring hur långt revisorns ansvar skulle sträcka sig när det gällde att upptäcka och rapportera felaktigheter i redovisningen. Perioden före 1900-talet kan sammanfattas med att man hade lekmannarevisorer, inte särskilt framträdande krav på revisionen, oklart legalt ansvar samt svaga redovisningsorgan. Det förekom en hel del korruption och redovisningsskandaler men detta kunde inte hanteras på något tillfredsställande sätt. Under början av 1900-talet utvecklades revisorsprofessionen men regelverken var alltjämt otillfredsställande. År 1917 lanserades, på statens initiativ, de första allmängiltiga revisionsrekommendationerna i USA av the American Institute of Accountants (AIA) (Lee et al, 2008). Under 1920-talet rådde högkonjunktur och regleringen var inte fokuserad på att upptäcka fusk och felaktigheter i redovisningen, utan snarare på värdering och redovisningsmetoder. Två välkända företagsskandaler bidrog emellertid till en kraftig förändring av synen på revision, nämligen Insull- respektive Kreugeraffären.

Den moderna revisorns roll och ansvar

Det var i sviterna av Insull- och Kreugerskandalerna samt 1930-talets ekonomiska kris som betydelsen av oberoende revision uppmärksammades (Windsor och Warming-Rasmussen, 2007). Före 1931 hade det inte uttryckts något krav på oberoende i AIA:s etiska riktlinjer. Men krisen ledde till att New York Stock Exchange (NYSE) 1932 införde krav på oberoende revision i dess börsregler och 1934 infördes även ett sådant krav i amerikansk lagstiftning (Young, 2007). År 1947 lanserades nya revisionsstandarder av AIA, som betonade kompetens, oberoende och ”vederbörlig aktsamhet” (Lee et al, 2008). Under 1950-talet påbörjades en utveckling där

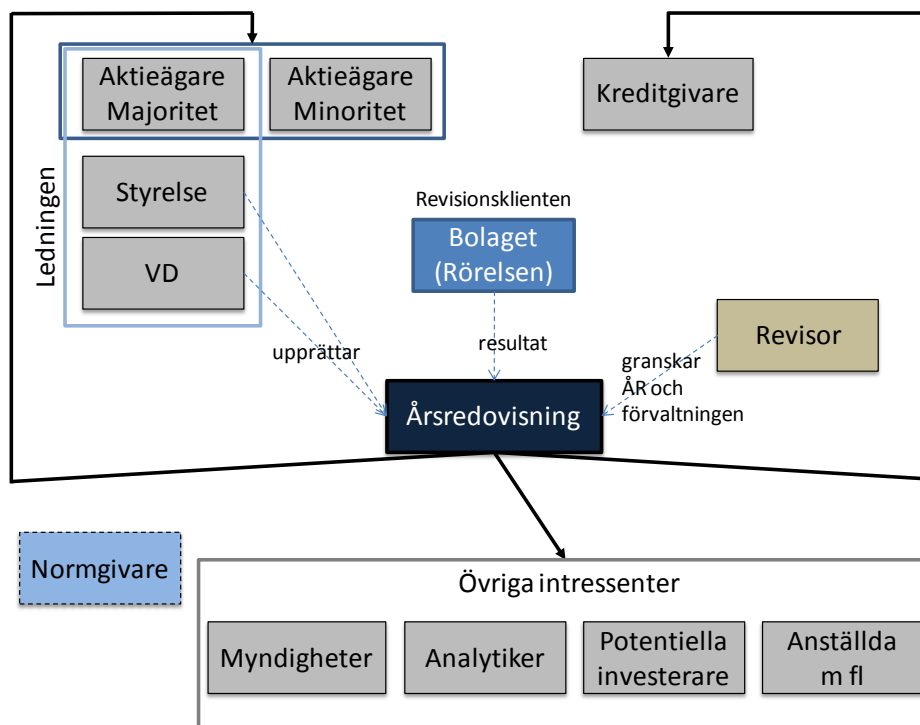
revisorernas ansvar utökades och deras roll blev tydligare, vilket bidrog till att deras ställning stärktes. Under 1980-talet hade en rad redovisningsskandaler återigen inträffat vilket föranledde den s.k. Treadway-kommissionen som skulle utreda revisorns ansvar. År 1987 lämnade Treadway-kommissionen en rapport som fann att revisorer hade misslyckats att upptäcka bedrägligheter i redovisningen vid ett antal företagsskandaler. Eftersom aktieägare och andra intressenter förväntade sig att revisorerna skulle upptäcka sådana felaktigheter identifierade Treadway-kommissionen nio s.k. *expectations gaps* där redovisningsinformationens användares förväntningar skilde sig från revisorernas förväntningar på vad revisionen kan åstadkomma (Lee et al, 2008). Slutsatsen var att revisorerna måste bli bättre på att upptäcka oegentligheter för att återupprätta förtroendet.

Historiska legitimitetsfaktorer

Sammantaget kan sägas att revisionens funktion sedan 1900-talet har varit att skapa tillförlitlighet åt finansiella rapporter och på detta sätt bidra till effektiva kapitalmarknader (Young, 2007). När det gäller legitimiteten kan sägas att oberoende, i förhållande till revisionsklienten, var en av de första legitimitetsskapande faktorerna för revisorer (jfr Young, 2007). Under 1970-talet liberaliserades samhället i enlighet med det Windsor och Warming-Rasmussen (2007) kallar ”regulatory capitalism”. Det innebar, enligt författarna, att fokus förflyttades från ”public interest” till ”private interest”. Utvecklingen ledde till att revisionsbyråerna började erbjuda konsulttjänster vid sidan om revisionen. Efter 1980-talets uppmärksammade redovisningsskandaler började återigen revisorers oberoende att betonas samt att de ska verka i allmänhetens intresse. De skandaler som inträffade i början av 2000-talet (Enron, Parmalat och Worldcom) har än en gång aktualiserat frågan om revisorers oberoende. Historien kan därför betraktas som en pendel i olika tidsperioder. I vissa perioder dominerar *laissez faire*-attityden. Dessa perioder avslutas ofta med en eller flera skandaler då krav på hårdare reglering, mer corporate governance samt skyddande av allmänheten tar överhanden. Efter en tid svänger pendeln tillbaka igen. När det gäller vilka faktorer som avgör revisorns legitimitet under dessa perioder kan följande sägas. I de perioder som präglas av regleringar och förstärkt corporate governance råder en bakåtblickande attityd där granskningsfunktionen poängteras och det är revisorns oberoende gentemot ledningen som ger honom legitimitet. Under *laissez-faire* perioder är intressenternas attityd mer framåtblickande och revisorns legitimitet avgörs av hans förmåga att bidra till en rättvis och korrekt värdering av tillgångarna så att investerare kan göra säkrare analyser.

3.2 REVISIONENS INTRESSEGRUPPER

Alla som använder reviderad redovisningsinformation blir i någon mening också en intressent till revisionen. Dessa intressegrupper har olika krav och förväntningar på revisorn, vilket uppmärksammas i detta kapitel. Nedan visas en intressentmodell som illustrerar olika aktörers förhållande till varandra, till årsredovisningen och till revisorn.

Figur 1, revisionens intressenter

Årsredovisningen, som är det centrala dokumentet i sammanhanget, upprättas av ledningen och revideras av revisorn. Årsredovisningens kvalitet är ett resultat av revisorns och ledningens sammanlagda arbetsinsats. Ledningens förmåga och intentioner att leverera "earnings quality" kan sägas påverkas av fyra faktorer, nämligen: "unintentional errors", "legal earnings management", "earnings manipulation" och "real decisions" (London Economics, 2006 s. 139). Revisorns uppgift är att bemästra dessa osäkerhetsfaktorer så att den reviderade årsredovisningen blir så relevant och tillförlitlig som möjligt. För detta ändamål utser aktieägarna bolagets revisor. Revisorns arvode bekostas av bolaget, vilket innebär att resultatet som aktieägarna har att disponera minskar p.g.a. revisionskravet. Eftersom aktieägarna både utser och bekostar revisorn är de givetvis en nyckelgrupp i intressentmodellen. Om deras förtroende saknas vilar revisorernas berättigande enbart på den lagstadgade revisionsplikten. I vissa fall kan det vara motiverat att göra skillnad på majoritet och minoritet bland aktieägarna. Om en enskild ägare har

majoritet är hans förhållande till styrelse och ledning särskilt nära och hans behov av att övervaka dessa är inte lika påtagligt som när ägarkretsen är spridd. Kreditgivare, potentiella investerare, myndigheter m fl har också intresse av den reviderade årsredovisningen, trots att de inte betalar revisorns arvode. I ABL (9:3) står att ”Revisorn skall granska bolagets årsredovisning och bokföring samt styrelsens och den verkställande direktörens förvaltning. Granskningen skall vara så ingående och omfattande som god revisionssed kräver.” I det praktiska revisionsarbetet i stora, komplexa bolag är det inte ovanligt att revisorn arbetar med bolagsledningen under hela processen, snarare än att endast i efterhand granska handlingarna (jfr McCracken, 2008). Relationen mellan revisorn och bolagsledningen är därför särskilt betydelsefull för legitimitetsfrågan. Relationen är komplex eftersom ett alltför intimt samarbete riskerar att skada det oberoende som aktieägarna förväntar sig. Det är naturligt att anta att de faktorer som ger revisorn legitimitet gentemot ledningen skiljer sig från legitimitetsfaktorer gentemot övriga intressenter.

I den forskning som presenteras i detta arbete talas oftast bara om två huvudsakliga intressegrupper, nämligen bolagsledning/finansdirektörer och aktieägare/allmänhet. Hädanefter kommer därför denna tudelning att tillämpas i arbetet med den skillnaden att det i vissa sammanhang är motiverat att behandla en eventuell majoritetsägare i samma intressegrupp som ledningen. De som i litteraturen ofta benämns ”the public” kallar vi hädanefter externa intressenter.

3.2.1 AKTIEÄGARES OCH EXTERNA INTRESSENTERS SYN PÅ REVISORN

Varför efterfrågas revision?

Ett antal teoretiska förklaringar till varför aktieägare efterfrågar revision har lyfts fram i forskningen, under antagandet att det inte skulle finnas något lagstadgat revisionskrav. Detta antagande är relevant eftersom revision efterfrågades långt innan det fanns lagstadgade krav (Watts och Zimmerman, 1986 s. 313). Revisorers legitimitet hos aktieägarna är en naturlig följd av de faktorer som styr efterfrågan. Wallace (2004) beskriver tre hypoteser som förklarar aktieägarnas efterfrågan, nämligen *stewardship*-, *informations*- och *försäkringshypotesen*.

Stewardshiphypotesen bygger på aktieägarnas behov av att övervaka och i efterhand utvärdera ledningens arbete (Hellman, 2008 s. 46). Stewardshiphypotesen är nära besläktad med agentteorin, vilken handlar om problematiken när en uppdragsgivare (principal) vill försäkra sig om att uppdragstagaren (agenten) agerar som principalen vill (Eisenhardt, 1989). I ett aktiebolag är aktieägarna principal och ledningen agent. För att ledningen ska agera i aktieägarnas intresse krävs belöningssystem och/eller övervakningsmekanismer. Belöningssystem ska vara utformade så att ledningens intressen blir desamma som aktieägarnas, vilket kan ske genom exempelvis optionsbaserade ersättningssystem. Vad gäller övervakningsmekanismer är revisorn i detta

sammanhang ett slags övervakare som sänker agentkostnaderna genom att reducera osäkerheten kring att ledningen manipulerar redovisningen till skada för aktieägarna. Redovisningen i sig är ett övervakningssystem där aktieägarna kan utvärdera ledningen men genom revisorns granskning förstärks tillförlitligheten i redovisningsinformationen. För att övervakningen ska fungera krävs dels att revisorn upptäcker felaktigheter, dels att han rapporterar dessa (Watts och Zimmerman, 1986 s. 314). För att revisorn ska lyckas med detta krävs dels att han har tillräcklig kompetens, dels att han har tillräckliga resurser. För att revisorn ska våga rapportera felaktigheter måste han vara oberoende gentemot ledningen. Dessutom måste någon slags påföljd drabba revisorn om han inte fullgör sina åligganden, exempelvis skadat rykte eller skadeståndsskyldighet. Enligt Watts och Zimmerman är det lagstadgade revisionskravet ett problem i detta sammanhang. De menar att de ovan beskrivna förutsättningarna och sambanden skulle fungera naturligt om revisionstjänster fanns på en fri marknad. Genom att revisionen är lagstadgad uppstår emellertid en paradox, nämligen att revisionsregleringen förstör marknadsmekanismen som ska hantera revisionens berättigande. Regleringen försämrar därför revisionens effektivitet som övervakningsmedel och gör att revision efterfrågas enbart för att uppfylla lagkravet (Watts och Zimmerman, 1986 s. 322f). Stewardshiphypotesen är helt och hållet inriktad på de befintliga aktieägarnas intresse av revision (Hellman, 2008 s. 52).

Informationshypotesen handlar om redovisningsinformationens användbarhet för investerare och har en framåtblickande utgångspunkt. Revisionens värde för aktieägarna ligger i att den bidrar till riskreduktion och bättre beslutsfattande i företagen (Hellman, 2008 s. 50). Om tillförlitligheten för de redovisade värdena ökar, kommer investerare att kunna göra säkrare prognoser, vilket sänker risken och därmed avkastningskravet. På så sätt bidrar revision till att värdet på företagens aktier blir högre, eftersom diskonteringsfaktorn är lägre. Till skillnad från stewardshiphypotesen är informationshypotesen inte begränsad till befintliga aktieägares intresse av revision utan även potentiella investerare har nytta av att redovisningsinformationens tillförlitlighet ökar (Hellman, 2008 s. 52).

Försäkringshypotesen förklarar, som namnet antyder, att aktieägare efterfrågar revision som ett slags försäkring. Eftersom revisionsbyråerna är skyldiga att teckna ansvarsförsäkring kan det ses som en trygghet för användare av redovisningsinformation att denna är reviderad, eftersom revisorn kan angripas om informationen är felaktig. Genom att vara ansvarsförsäkrade bygger därför revisorerna ett förtroende gentemot intressenterna. Det så kallade ”deep pockets-fenomenet” innebär att den lagstadgade ansvarsförsäkringen för revisorer gör att de alltid har pengar att betala eventuell skada de orsakar. Därmed är det tacksamt att stämma just revisorn om den skadelidande kan välja bland flera alternativa skadevållare. Även om fenomenet kan förekomma i Sverige bör man ha i åtanke att utgångspunkterna i skadeståndsrätten är fundamentalt olika i Sverige och i USA, där deep pockets-situationer är vanligare. Sveriges inställning är att den skadelidande ska ersättas för den skada han lider medan skadeståndsprinciper i common law även innefattar att skadevållaren ska straffas på ett kännbart

sätt. (jfr Cane, 1996 s. 467). För den som har lidit skada är det således i USA mer fördelaktigt att stämma ett stort företag än ett litet, medan detta helt saknar betydelse för skadeståndsbeloppet i Sverige. Försäkringshypotesen utsträcker revisionens intressesfär ytterligare, i jämförelse med stewardship- och informationshypotesen, till att omfatta alla som överhuvudtaget använder reviderad redovisning (Hellman, 2008 s. 52). Alla gynnas av möjligheten att stämma revisorn om den information man använder visar sig vara felaktig. Dye (1993 s. 807) hävdar att revisionens värde är beroende av både informations- och försäkringskomponenten och att aktieägare endast kommer att efterfråga revision om priset på revisionen är lägre än värdet av båda dessa komponenter.

3.2.2 BOLAGSLEDNINGARS RELATION MED REVISORER

Revisionsprocessen

Formellt sett är det aktieägarna som anlitar revisorn men det förekommer att ledningen tillsammans med finanschefen interagerar med revisorn, vilket bl a beror på att bolagsledningen ofta beställer konsultation som går utöver den lagstadgade revisionen (Hellman, 2005 s. 138). När det gäller den lagstadgade revisionen, i inskränkt mening, sköts kontakterna dock ofta på lägre befattningsnivå i bolagen. McCracken et al (2008) har studerat relationerna mellan revisionsbyråpartners och finanschefer i ett antal amerikanska företag. Det finns två distinkta typer av relationer, eller snarare arbetssätt, som revisorn och finanschefen kan ha; proaktiva eller reaktiva. Proaktiva relationer innebär att revisorn deltar aktivt under hela processen, medan revisorns roll i reaktiva relationer är att kontrollera i efterhand. De två olika revisorsrollerna betecknas "expertrådgivaren" respektive "polismannen". Revisorerna föredrog förvisso att arbeta proaktivt som en expertrådgivare men de valde ändå att alltid inta den roll som finanschefen föredrog, i syfte att göra denne nöjd. Studien visar att det överlag är revisorn som ger näring åt relationen eftersom revisorn har ett särskilt intresse att tillfredsställa finanschefen, medan det i de flesta fallen är finanschefen som har "the commanding position" (McCracken, et al s. 380). Orsaken till revisorns följsamhet är hans rädsla att förlora klienten. Finanscheferna har nämligen visat sig vara inflytelserika när det kommer till ett eventuellt byte av revisionsbyråpartner (McCracken et al, s. 376). McCrackens et al studie illustrerar den diskrepans som finns mellan intressentgrupperna, eftersom det oberoende som betonas av aktieägarna svårligen kan upprätthållas om revisorn är undersåtlig finanschefen. Under 2002-2004 genomfördes en liknande studie i Sverige (Hellman, 2008 s. 62ff). En slutsats från den studien var att finansdirektörer i många fall uttryckte att de och revisorn hade ett gemensamt mål med revisionen, nämligen att kontrollera och följa upp den operativa verksamheten, vilket enligt finansdirektörerna gynnar såväl bolaget som aktieägarna, varför det inte finns någon målkonflikt (Hellman, 2008 s. 63). Denna uppfattning delas däremot inte nödvändigtvis av aktieägarna. En likhet mellan Hellmans och McCrackens et al studie är att revisorns distans till finansdirektörerna i många fall är mycket liten. Enligt McCracken et al är revisorn underordnad i

relationen och enligt Hellman, betraktar finansdirektörerna revisorn som en medspelare, med vilken man har gemensamma mål. Liknande slutsatser görs även av Behn (1997), där bolagsföreträdare rankade olika aspekter av kvalitet hos revisorn. Saker som ”responsiveness”, proaktivt arbete, aktiv interaktion med ledningen samt branschexpertis uppskattas av bolagsledningarna. Kundnöjdhet, d.v.s. att tillfredsställa bolagsledningen, är högsta prioritet för de stora revisionsnätverken även om revisorerna fortfarande förväntas upprätthålla det oberoende och nödvändiga integritet som aktieägarna kräver.

Annan verksamhet än revision

Den lagstadgade revisionen kan definieras inom vissa ramar av minimikrav. Utöver dessa ramar erbjuder många revisionsbyråer tilläggstjänster som mer eller mindre är kopplade till revisionen. Därutöver tillhandahåller flera revisionsbyråer även tjänster som inte alls är kopplade till revision, exempelvis corporate finance och management consulting. Alla dessa tjänster utgör tillsammans en väsentlig del av de stora revisionsnätverkens inkomstkälla. Rezaee (2004 s. 138) presenterar statistik som visar att 80 % av intäkterna i de fem största revisionsnätverken kom från ”non-audit services”. En svensk studie från 1999-2002 visar att drygt hälften av de arvoden som börsbolagen betalar till revisionsbyråer avser revision medan resten avser övriga konsulttjänster (Hellman, 2005). Enligt studien är dock skillnaden stor mellan olika bolags benägenhet att beställa tilläggstjänster. Marknaden för rena revisionstjänster är stor, så länge det finns lagstadgad revisionsplikt, men prispressen är hård. Detta kan ge revisionsbyråerna incitament att erbjuda själva revisionen billigt för att sedan försöka sälja tilläggstjänster med större lönsamhetspotential (Hellman, 2005). Den grundläggande skillnaden mellan revisionstjänsten och tilläggstjänster är att den förra utförs på uppdrag av aktieägarna medan de senare beställs av bolaget. Gemensamt för konsulttjänsterna kan sägas vara att de är framåtblickande och syftar till att förbättra verksamheten. Det bör i detta sammanhang poängteras att det inom revisionsbyråernas råder s.k. ”Chinese walls”, d.v.s. en strikt särkoppling mellan revision och rådgivning för att undvika jäv. Många av de personer inom revisionsbyråerna som arbetar med rådgivning på operativ nivå är inte revisorer. De affärsmässiga kontakterna mellan klienter och revisionsbolag sker däremot som sagt detta oftast på partnernivå.

Det finns tecken på att bolagsledningar i allt större utsträckning betraktar revisorer som en av många tjänsteleverantörer (jfr Hellman, 2008 s. 63). När det gäller vilka egenskaper som efterfrågas hos revisorerna för att de ska vara attraktiva att köpa tilläggstjänster ifrån nämns bl a: företagsspecifik kunskap och förmåga att interagera med ledningen. ”Many of the interviewees emphasized that the use of the auditors was very dependent on the people that represented the auditing firm” (Hellman, 2005 s. 141). En av de viktigaste orsakerna varför finansdirektörer väljer att köpa tilläggstjänster från just revisorer är att det ökar legitimiteten och säkerheten vad gäller kvaliteten av rådgivningen i finansiella spörsmål (Hellman, 2005 s.141). Revisorer har

nämligen en särställning bland konsulter i egenskap av auktorisering och att det finns en detaljerad reglering av yrket. Utöver konsulttjänster kan revisorer även agera på andra sätt för sina klienters intresse. Watts och Zimmerman (1986, s. 336) behandlar revisorers lobbyverksamhet, genom vilken de utför lobbying för att ändra redovisningsstandarder så att de ska passa just deras klienters verksamhet. Genom att redovisningsområdet till stor del är självreglerande kan lobbyverksamhet mot regleringsorganen vara särskilt effektiv. Denna typ av lobbying kan också fungera som förtroendeskapande hos bolagsledningarna, eftersom revisorn därmed kan manifesteras sitt engagemang för klienten.

3.2.3 SKILDA UPPFATTNINGAR OM KVALITET OCH SKILDA FÖRVÄNTNINGAR

Revisorernas kvalitet

Warming-Rasmussen och Jensen (1998) har undersökt hur olika intressegrupper (bolagsledning, revisorer, ekonomijournalister och aktieägare) förhåller sig till koncepten kvalitet och förtroende när det gäller revision. I studien undersöktes sex dimensioner, nämligen: revisorernas tillförlitlighet, oberoende i förhållandet till ledningen, öppenhet i revisorns rapport, kunskap om branschen, lojalitet mot minoritetsägare samt skeptiskt förhållningssätt till revisorsklienten. Warming-Rasmussen och Jensen fann en tydlig skiljelinje mellan de externa användarna och bolagsledningarna i synen på vad kvalitet är. "The differences shed new light on the role of the auditor as either a public agent of the community or a confidential, private agent of company management." (s. 77). I denna skiljelinje visade det sig att revisorernas syn sammanföll mer med ledningsgruppens än med aktieägarnas och journalisternas (s. 74). Warming-Rasmussen och Jensen antyder att revisorerna och ledningsgruppen troligen anser att andra dimensioner än de sex utvalda är mer relevanta kvalitetsmått. De sex dimensionerna i undersökningen hade nämligen valts ut genom dialog enbart med externa användare.

En annan forskare som också har undersökt olika intressegruppers uppfattningar om revisionskvalitet är Angus Duff (2004). Intressegrupperna i denna studie var revisionsbyråpartners, finansdirektörer och fondförvaltare. Duff visar att revisionskvalitet består av en serviceinriktad och en teknisk komponent. Servicekomponenten består bland annat av empati, erbjudande av andra tjänster samt klientservice medan den tekniska komponenten innefattar rykte, förmåga, självständighet, expertis och erfarenhet. Duff konstaterar att finansdirektörer tenderar att värdera servicedimensionerna högre, medan de externa användarna värderar de tekniska dimensionerna mer. Revisorernas svar låg överlag närmare finansdirektörerna än de externa användarnas, vilket alltså var helt i linje med Warming-Rasmussen och Jenssens (1998) resultat.

Expectations gap

Såväl Warming-Rasmussen och Jensen (1998) som Duff (2004) beskriver problemet att de olika intressegrupperna har skilda uppfattningar om revisionskvalitet. De olika intressegruppernas skilda förväntningar gör det svårt för revisorerna att tillfredsställa alla. Den stora skiljelinjen är att bolagsledningarna förväntar sig att revisorn ska vara en tjänsteleverantör med ett affärsmässigt synsätt medan de externa användarna förväntar sig integritet och oberoende (Hellman, 2008 s. 58). Dessa motstridiga förväntningar ger upphov till s.k. "expectations gap", som kan definieras som skillnaden mellan användarnas förväntningar och hur de uppfattar att revisorerna lever upp till dessa (Shaikh och Talha, 2003).

Revisorernas intressegemenskap med bolagsledningarna bidrar till ökade expectations gap, om de externa användarna uppfattar det som att oberoendet blir lidande. Razaee (2004) undersöker hur revisorer ska återfå allmänhetens förtroende efter de senaste årens revisionsskandaler. Revisionens effektivitet definieras som dess förmåga att bidra till effektivare marknader genom att skänka trovärdighet till redovisningsrapporter och är revisorns viktigaste mål, enligt Rezaee. Att återupprätta allmänhetens förtroende är därför en nödvändighet för att revisorerna ska bli effektiva, vilket kräver att expectations gap minskar. För detta ändamål föreslår Rezaee bland annat att revisorer bör bli mer tydliga i sin roll genom att öka kunskapen och kvaliteten, delta mer i debatten samt öka öppenheten.

3.2.4 GEMENSAMMA UPPFATTNINGAR

Det finns åtminstone två faktorer som alla intressenter uppfattar som legitimitetsskapande, enligt ett flertal studier, nämligen revisionsbyråns storlek och rykte. De två har ett nära samband och i flera studier gör även ett antagande a priori att de stora revisionsnätverken har bättre rykte än mindre aktörer (exv Khurana och Raman, 2004 och Craswell et al, 1995). Detta antagande har fog för sig med tanke på den mängd forskning som visar att de stora revisionsnätverken presterar högre kvalitet i sin revision än mindre revisionsfirmor. DeAngelo (1981) fann empiriskt stöd för ett samband mellan revisionskvalitet och revisorns storlek. Enligt henne beror det på att ju fler klienter en revisor har desto mer har denne att förlora på att misslyckas med ett enskilt uppdrag. Ett misslyckande är således mer kostsamt för en stor revisionsfirma och därför har de stora firmorna starkare incitament att upprätthålla kvaliteten och undvika opportunism. Vidare visade Nichols och Smith (1983) att aktiemarknaden reagerar positivt när bolag byter till en stor revisionsfirma från en liten. Lennox (1999a) genomförde en studie vars slutsats var att stora revisionsfirmors revisionsrapporter är mer informativa och bättre på att signalera finansiell oro hos sina klienter, än de revisionsrapporter som kommer från små revisionsfirmor. Vidare finns empiriskt stöd för att företag som börsnoteras löper mindre risk för underprissättning när de har anlitat en stor revisionsfirma i framtagandet av prospektet (Balvers et al, 1988).

3.3 SKADESTÅNDSANSVAR, SKANDALER OCH CORPORATE GOVERNANCE

På de flesta tjänstemarknader regleras skadeståndsansvar för bristfälligt utförd tjänst, i avtalet med köparen (s.k. inomobligatoriskt skadestånd). När det gäller revisorers ansvar för revisionstjänsten regleras emellertid skadeståndsansvaret i aktiebolagslagen och gäller gentemot ”den som lider skada” oavsett om denne är part i avtalet eller inte (s.k. utomobligatorisk skadestånd, eftersom tredje man är utom det obligationsrättsliga förhållandet som råder mellan revisorn och bolaget). När en revisionsbyrå stäms är det oftast i samband med en finansiell katastrof eller skandal som har drabbat det reviderade bolaget (Kaplan, 1987). När en sådan skandal har inträffat har som regel kreditgivare, investerare, skattemyndigheter, arbetstagare och/eller andra intressenter lidit ekonomisk skada. Eftersom det finns så många intressegrupper som påverkas av redovisningsinformation har lagstiftare i många länder valt att låta revisorer tillsammans med företagsledningar ha en skadeståndskyldighet för det fall någon har lidit skada av att redovisningen är felaktig oavsett om denne står i ett avtalsförhållande med revisorn eller inte (jfr SOU 2008:79 s. 70). I den EU-rapport som utgör grunden för EU-rekommendationen anges att ”the ultimate goal of a liability system for auditors is to ‘efficiently’ increase the quality of the financial statements by improving their relevance and reliability.” (London Economics, 2006 s. 140). Revisorers legala skadeståndsansvar är därför av intresse för alla revisionens intressenter.

Skadeståndsansvaret som påtryckningsmedel

Revisorers legala skadeståndsansvar ökar deras incitament att fullgöra uppdraget att övervaka ledningen i dess finansiella rapportering (Watts och Zimmerman, 1986 s. 322). En fråga som har aktualiserats i samband med redovisningsskandaler är huruvida detta incitament är tillräckligt för att revisorerna ska vara effektiva? Revisorer ska fungera som ”vakthundar” och ”skälla” när det sker misstag och oegentligheter (Coffee, 2006). Juridikprofessorn John Coffee vid Columbia University, har studerat varför denna funktion inte fungerade vid de stora skandalerna i början av 2000-talet (exv Arthur Andersen). Hans slutsats kretsar kring begreppet ”reputational capital”, vilket betyder att alla revisionsbyråer har en viss mängd ”rykteskapital” som de kan riskera utan att det drabbar byrån negativt mer än det gynnar den ekonomiskt. De undviker att bråka med ledningen, trots att de egentligen borde ”skälla”, eftersom de i så fall skulle riskera att förlora klienten, vilket ofta leder

Arthur Andersens kollaps

År 2001 kollapsade det australiska försäkringsbolaget HIH insurance. Detta år uppdagades även den redovisningsskandal som skulle sätta ett av världens största företag Enron i konkurs. HIH och Enron hade en sak gemensamt, nämligen att båda reviderades av Arthur Andersen LLP (AA). AA, som vid tidpunkten var en av världens fem största revisionsbyråer, upphörde som en följd av skandalerna. I Enron-skandalens efterspel fälldes AA i underinstansen för ”obstruction of Justice”, efter att ha förstört vissa handlingar, i samband med revisionsuppdraget. Domen upphävdes sedermera av USA:s högsta domstol men AA:s anseende på marknaden var så dåligt att man frivilligt valde att lägga ner verksamheten. Andersen Consulting, som var en separat konsultdel av byrån, ändrade namn till Accenture efter Enronskandalen existerar alltså fortfarande.

Källa: Krishnamurthy et al, 2006 och Mirshekary et al, 2005

till att ansvarig partner får sparken från revisionsbyrån i fråga. Eftersom det endast finns ett fåtal stora revisionsfirmor fungerar inte marknaden som den borde enligt Coffee. Alla är beredda att ta stora risker för att tillfredsställa ledningen snarare än att genomföra den perfekta revisionen. Revisionsfirmorna vet att de kommer att missa en del saker som borde flaggas för men att den skada det innebär för firmans rykte inte är värre än det värde man kan vinna av att göra vad bolagsledningen vill. Om alla vet att revisorerna hellre lyder management än skäller när de borde, så är det givetvis svårt att skapa förtroende. I detta avseende fungerar skadeståndshotet legitimitetsskapande om det är högt, kraftfullt och proportionerligt, såtillvida att en revisor aldrig ska tjäna på att underlåta att flagga för oegentligheter i syfte att tillfredsställa ledningen.² Däremot är utformningen av skadeståndsregler beroende av huruvida redovisningssystemet är regelstyrt eller principbaserat. När det gäller frågan om hur skadeståndshotet inverkar på revisorernas beteende, menar Coffee att skadestånd måste finnas men att det kan vara problematiskt när redovisningssystemet är principbaserat³, eftersom ett principbaserat redovisningssystem gör skadeståndsansvaret särskilt betungande för revisorn p.g.a. uppdraget i sådana fall innehåller ett större mått av bedömningssvårigheter (jfr Coffee 2007).

I en studie av Falk et al (1999) bekräftas Coffees slutsatser genom att revisorers förhållande till ledningen testades i ett vetenskapligt experiment. I en situation där ledningen och revisorn hade olika uppfattning testades revisorns oberoende och etiska överväganden som denne ställs inför. Studien visade att skadeståndshot minskar risken för bristande oberoende men inte om risken för skadestånd är lägre än förlusten av klienten. Alltså, om alternativkostnaden är högre för att följa reglerna än att följa bolagsledningens vilja så kommer revisorn att tillfredsställa den senare. Coffee och Falk et al behandlar inte legitimitetsfrågan explicit men genom att applicera deras slutsatser på vår definition kan sägas att legitimitet gentemot ledningen uppkommer genom att revisorn följer dennas vilja medan legitimitet hos andra intressegrupper skadas genom att revisorn gör detta på bekostnad av sin egen integritet. Enligt dessa utgångspunkter kan dock ett högt och allvarligt skadeståndshot fungera preventivt för att styra revisorns beteende. Det är också bakgrunden till den skärpning av amerikansk lagstiftning, genom the Sarbanes-Oxley Act, som infördes efter Enronskandalen (Ribstein, 2002).

Flera forskare (exv Alles et al, 2004; Ribstein, 2002) anser att skadeståndshot och strafflagar inte är effektiva när det gäller att skapa incitament för revisorer att upprätthålla integritet gentemot bolagsledningar. De menar att hotet om skadat rykte eller andra marknadsmekanismer är fullt tillräckliga för detta ändamål. Ganuza och Gomez (2007) studie illustrerar vidare svårigheterna

² I amerikansk lagstiftning begränsades revisorers skadeståndsansvar 1995 (se 4.2.2).

³ Generellt sett kan sagas att IFRS är mer principbaserat än US GAAP som är mer regelbaserat. US GAAP ger alltså begränsat tolkningsutrymme. Även om US GAAP också innehåller vissa principer har det strikt legala och processinriktade amerikanska synsättet lett till en mer regelstyrd tillämpning av redovisningsföreskrifter (Ernst och Young, 2007).

med att utforma ett juridiskt regelverk baserat på skadeståndsansvar mot revisorer, eftersom informationsasymmetrin ofta är så påtaglig att de i många fall inte kan lastas för de felaktigheter som försiggår i bolagens redovisning. Det är emellertid svårt att bedöma vilket värde dessa studier har för legitimitetsfrågan. Av den anledningen är det värdefullt att explicit jämföra skadeståndsansvaret med hotet om försämrat rykte, vilket nedanstående studier har gjort.

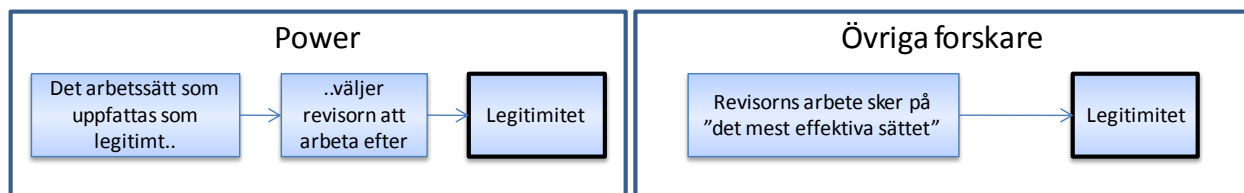
Rykteshypotesen vs skadeståndshypotesen

Ett antal forskare har studerat hur den s.k. skadeståndshypotesen förhåller sig till den s.k. rykteshypotesen. Flera studier har nämligen visat att de fyra stora revisionsnätverken⁴ ("big-4") presterar högre kvalitet i sin revision än mindre revisionsbolag på grund av att de har starkare incitament att upprätthålla sitt goda rykte samt att de löper större risk att drabbas av betungande skadestånd än mindre revisionsbolag (DeAngelo, 1981; Francis och Krishnan, 1999). Frågan är vilken av dessa faktorer som har störst betydelse? Khurana och Raman (2004) fann att skadeståndshotet var det enskilt viktigaste incitamentet för revisorer. Deras undersökning genomfördes genom att revisorer i länder med olika grad av processbenägenhet ("litigious") men ekonomiskt sett jämförbara, jämfördes. Khurana och Raman visade att big-4 byråernas klienter hade lägre *ex ante* avkastningskrav på eget kapital i USA men inte i mindre processbenägna länder. Slutsatsen var således att hotet om skadestånd, som var större i USA, var en viktigare faktor än hotet om skadat rykte. I länder där skadeståndshotet är påtagligt är de uppfattade kvalitetsskillnaderna mellan big-4 firmor och andra revisorer större än i länder där skadeståndshotet inte är påtagligt. Lennox (1999b), har också studerat rykteshypotesen och skadeståndshypotesen och når liknande slutsats som Khurana och Raman. Han fann att revisorer som hade utsatts för kritik och därmed hade ett skadat rykte, inte hade en minskad efterfrågan trots kritiken. "This casts significant doubt on the empirical validity of the reputation hypothesis." Lennox kommer också fram till att det tidigare beskrivna deep pockets-fenomenet förekommer. "[...] it appears to be the threat of litigation rather than the loss of client-specific rents that drives the superior accuracy of large auditors." Lennox hävdar vidare att rykteshypotesen är en konsekvens av skadeståndshypotesen snarare än att den har ett egenvärde som förklaringsmodell. Det bör noteras att Lennox' studie genomfördes före Arthur Andersens kollaps, som delvis kan förklaras av en rykteskris för firman. Fallet är dock säregnet och Lennox studieobjekt hade mer normala fluktuationer i ryktet. Som nämnts ovan finns visserligen belägg för rykteshypotesen (exv Autore et al, 2008) men de studier som uttryckligen ställer rykteshypotesen mot skadeståndshypotesen är entydiga i slutsatsen att skadeståndshypotesen har starkare empiriskt stöd.

⁴ PriceWaterhouseCoopers, KPMG, Deloitte Touche Tohmatsu samt Ernst & Young

3.4 REVISION SOM RITUAL

En av de mest framträdande forskarna inom revision och legitimitetsfrågor är LSE professorn Michael Power. Han beskriver revisionsprocessen ur ett socialkonstruktionistiskt perspektiv och menar att revisionsprocessen skapar legitimitet men dess verkliga värde när det gäller att skapa förutsättningar för effektiva och rationella beslut kan ifrågasättas (Power, 2003). Power menar att människan har ett kontrollbehov som gör att hon vill övervaka alla processer som hon inte själv utför, men eftersom detta inte är möjligt krävs att denna övervakningsfunktion överläts på någon som har ens förtroende. "Trust releases us from the need for checking" (Power, 1997 s. 1). Detta är alltså orsaken till varför legitimitet är viktigt men frågan är om legitimiteten kan skapas utan att den egentligen har fog för sig? Den frågan besvarar Power jakande och menar att när vi ställer frågor om vad revisorer egentligen producerar, är det konventionella svaret: en revisionsberättelse som intygar att räkenskaperna stämmer. Revisorerna producerar alltså ett slags försäkring mot felaktigheter, vilket gör redovisningsinformationen mer trovärdig än den annars skulle vara, vilket i sin tur skapar effektivare kapitalmarknader (Power, 2003 s. 380). Power ger dock ett alternativt svar, nämligen att revisorer producerar "papper" i stora mängder. Dessa papper och processen där de skapas är de legitimitetsskapande faktorerna, inte innehållet i revisionsberättelsen, revisionspromemorior etc. Power menar förvisso inte att dessa papper nödvändigtvis är värdelösa. Hans poäng är att ju mer papper, checklistor, spreadsheets och liknande dokumentation revisorn kan visa upp, desto mer legitimitet, oavsett om dessa attribut verkligen har bidragit till en bättre revision eller ej. Det centrala i Powers argumentation är att revisorers legitimitet följer av att de gör saker på ett sätt som de vet uppfattas som legitimt, snarare än att legitimiteten uppstår genom att de gör saker på "rätt" sätt. "Med andra ord, en teknik måste vara legitim innan den kan vara effektiv, även om vi ofta tror att det är tvärtom, d.v.s. att den tekniska effektiviteten skapar legitimitet" (2003, s. 383). Vidare skriver Power att revisionskvalitet definieras som en process, snarare än i termer av den ofta påstådda men svårfångade förmågan att bidra till ökad säkerhet. "From this point of view, the quality of audit resides only in part in the judgment processes of individual auditors; it is also a function of what gets accepted, stabilized and institutionalized as a way of doing things" (2003, s. 389). Denna slutsats skiljer sig från övriga studier som presenteras i detta arbete enligt "hönan och ägget"-modellen nedan:

Figur 2 Legitimitetens uppkomst

3.5 SAMMANFATTNING AV TEORI

Nedan följer en sammanställning av teoriavsnittets mest väsentliga punkter, vad gäller hur legitimitet skapas gentemot aktieägare, externa användare samt bolagsledning. Det ska påpekas att matrisen inte ska betraktas som om den vore uttömmande utan snarare en generalisering och ett hjälpmedel för den fortsatta framställningen.

	Skapande	Förstörande
Gentemot minoritetsaktieägare och externa intressenter	Oberoende (Young, Wallace, Warming-Rasmussen & Jensen, Watts och Zimmerman, Falk et al) Skadeståndsansvar (Dye, Khurana & Raman, Francis och Krishnan Lennox, Coffee, Falk et al) Storlek och rykte, (Khurana & Raman, Craswell et al, DeAngelo, Nichols och Smith, Lennox, Balvers et al, Watts & Zimmerman, Duff, Autore et al) Ökad synlighet i samhällsdebatten (Rezaee) Kompetens och resurser (Watts och Zimmerman, Duff) Arbetsätt och attribut som motsvarar omvärldens förväntningar (Power)	Bristande oberoende (Mirshakery, Windsor & Warming-Rasmussen, Coffee, Falk et al) "non-audit"-verksamhet (Rezaee m fl) Att inte möta förväntningarna (Shaik & Talha, Rezaee et al)
Gentemot majoritetsaktieägare och bolagsledningar	Relationer (Warming-Rasmussen & Jensen, Hellman) Att erbjuda konsulttjänster (Hellman) Kompetens och social förmåga (Hellman, McCracken, Duff) Tillfredsställa kunden (Coffee, McCracken et al, Hellman, Behn) Arbetsätt och attribut som motsvarar omvärldens förväntningar (Power) Lobbyverksamhet i klientens intresse (Watts och Zimmerman)	Att argumentera emot management (McCracken)

Figur 3 Sammanfattning av legitimitetspåverkande faktorer

Bolagens ledningar skiljer sig från dess ägare och externa användare, i synen på revisorns roll och legitimitet. Bland externa intressenter och minoritetsägare betonas oberoende, övervakning och skadeståndsansvar som legitimitetsskapande faktorer medan bolagsledning betraktar revisorn som en medspelare där relationen är viktig och revisorns kompetens i konsultrollen är legitimitetsskapande. Det bör återigen påpekas att många av de författare som nämns i sammanställningen ovan inte uttryckligen har skrivit om legitimitetsfrågor. Vår legitimitetsdefinition omfattar *den generaliserbara känsla av förtroende, auktoritet och respekt som olika intressegrupper har inför revisorer i deras yrkesverksamhet* och vi har endast refererat sådana studier som vi anser kan fångas in i denna definition.

4 EMPIRI

Hösten 2006 beslutade den svenska regeringen att se över regelverket kring revisorer och revision. En statlig utredning tillsattes. Utredningen, som leddes av f.d. justitierådet Bo Svensson, har i skrivandets stund överlämnat tre delbetänkande till regeringen. Det första (SOU 2007:56) avser genomförandet av 2006 års revisorsdirektiv, det andra (SOU 2008:32) avser avskaffande av revisionsplikten för små företag och det tredje (SOU 2008:79) avser begränsning av revisorers skadeståndsansvar samt frågor om jäv och oberoende. Skadeståndsprögnen är med andra ord en del av ett omfattande paket av förändringar. I detta kapitel behandlas lagförslaget i den del det avser begränsning av skadeståndsansvaret. Det föreslagna lagförslaget har sin grund i en rekommendation som utfärdades av EU-kommissionen i juni 2008 (2008/473/EG), i vilken medlemsstaterna uppmanas att begränsa det civilrättsliga ansvaret för revisorer vad gäller utförande av lagstadgad revision. EU-kommissionens primära intresse är konkurrens och den fria rörligheten för tjänster och kapital inom unionen, vilket understryks i rekommendationen. Rekommendationen är inte bindande utan frivillig för medlemsstaterna att följa.

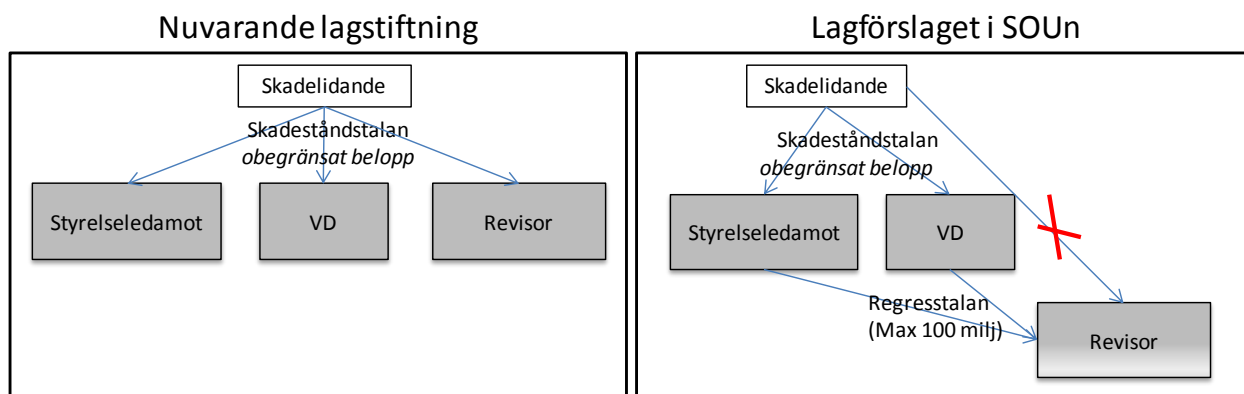
4.1 REVISORERS SKADESTÅNDSANSVAR I SVENSK RÄTT

År 1848 infördes den första svenska aktiebolagslagen men det skulle dröja till 1895 innan lagen innehöll krav på revision samt skadeståndsansvar för revisorerna gentemot det reviderade bolaget. År 1910 infördes en minoritetsskyddsregel som gav minoriteten rätt att föra talan för bolagets räkning mot såväl styrelsen som revisorerna. Ytterligare 34 år senare skärptes revisorns skadeståndsansvar till att även omfatta tredjemansskador. Anledningen var att lagstiftaren ville ge enskilda aktieägare, bolagsborgenär eller annan tredje man möjlighet till skadestånd vid överträdelser av sådana regler som avser att skydda just tredje man (SOU 2008:79 s. 99). Till dessa regler hör bl.a. reglerna om årsredovisning som ju syftar till att skydda både bolaget och tredje man. Genom 1944 års aktiebolagslag kunde alltså vem som helst som hade lidit skada av att revisorn hade överträtt ABL eller bolagsordningen, angripa revisorn för detta. Reglerna var i allt väsentligt desamma i 1975 års ABL, dock utökades tredjemansskyddet något samtidigt som möjligheterna till jämkning av skadeståndsskyldigheten utvidgades (SOU 2008:79 s. 68). År 1995 framfördes argument i en statlig utredning (SOU 1995:44) att revisorers skadeståndsskyldighet borde begränsas, med hänsyn till att orimligt stora krav skulle kunna komma att framställas mot dem. Utredningen avfärdade dock den tanken med hänsyn till att det redan fanns en jämkningsmöjlighet i lagen. Den nu gällande aktiebolagslagen infördes 2005 och innehåller i stort sett samma skadeståndsansvar för revisorer som föregångaren ABL 1975 gjorde. Syftet med att ABL innehåller ett särskilt skadeståndsansvar för bolagsföreträdare och revisor är preventivt, genom att skadeståndsansvaret ”har stor betydelse för allmänhetens förtroende för aktiebolagsformen” (SOU 2008:79 s. 71). Sammanfattningsvis kan alltså sägas att svenska revisorer har haft ett omfattande skadeståndsansvar mot alla intressenter, sedan 1944.

4.2 FÖRSLAGET

4.2.1 FÖRSLAGETS INNEBÖRD

I detalj innebär den nuvarande regleringen av revisorers skadeståndsansvar att revisorn är solidariskt ansvarig med bolagsledningen (som har upprättat årsredovisningen) men givetvis endast för sådan skada revisorn anses ha vållat genom försumlig revision. Om exempelvis revisorn har blivit vilseledd av ledningen ansvarar han eller hon inte för att redovisningsinformationen är felaktig. Det solidariska ansvaret innebär att skadelidande kan angripa vem som helst av VD, styrelseledamot eller revisor men att den angripne i efterhand har regressrätt mot övriga så att var och en i slutändan endast ersätter den skada som motsvarar det egna vållandet. Det nya lagförslaget innebär att revisorns ansvar dels görs subsidiärt, dels att det begränsas beloppsmässigt till cirka 100 miljoner kronor (2500 prisbasbelopp). Däremot begränsas inte revisorns skadeståndsansvar i de fall där revisorn uppsåtligen har utfört en felaktig revision. Det subsidiära ansvaret innebär enligt förslaget att en skadelidande endast kan rikta anspråk mot bolagsledningen (VD eller styrelseledamot). Dessa har i sin tur regressrätt upp till takbeloppet mot revisorn om denne har varit medvållande, men den skadelidande har aldrig egen talerätt mot revisorn. Om bolagsledningens företrädare stäms på belopp som överstiger deras betalningsförmåga kan inte en skadelidande vända sig mot revisorn på annat sätt än att begära bolagsledningen i konkurs och på så sätt tvinga konkursförvaltaren att föra regresstalan mot revisorn för att täcka de skadelidandes anspråk (dock endast upp till takbeloppet).

Figur 4 Lagförslaget

4.2.2 FÖRSLAGETS INTERNATIONELLA BAKGRUND

Som nämnts tidigare kommer förslaget ursprungligen från USA. Enligt the Securities Act från 1934 hade USA ett liknande system som det nuvarande svenska, nämligen obegränsat solidariskt ansvar för revisorn (SOU 2008:79 s. 90). Under 1990-talet pågick emellertid en debatt om att detta skadeståndsansvar borde begränsas, eftersom man hade sett en kraftig ökning av processer mot revisorer. Detta hade lett till höjda försäkringspremier, svårigheter att rekrytera personal till revisorsyrket samt svårigheter för revisorerna att föra framgångsrik regresstalan (SOU 2008:79 s. 91). Allt sammantaget innebar systemet att revisorerna fick bära en alltför stor börda vid skador som orsakats av redovisningen. Det amerikanska rättssystemet är dock starkt inriktat på att skydda civila rättigheter, vilket innebär att det är juridiskt känsligt att begränsa någons möjlighet att kräva sin rätt i domstol ”särskilt som bolag och aktieägare anser att kvaliteten på revision främjas om revisorer utför sitt arbete under fullt skadeståndsansvar” (SOU 2008:79 s. 90). År 1995 infördes därför ett system som delvis är en kompromiss mellan intressena nämligen att revisorn har ett obegränsat men proportionellt skadeståndsansvar (Private Securities Litigation Reform Act of 1995). En revisor som vållar skada ansvarar endast i proportion till sitt vållande till skadan. På delstatsnivå finns emellertid varierande regler som i vissa fall avviker från den federala lagstiftningen.

London Economics utredning

Den amerikanska utvecklingen föranledde EU att utreda den europeiska situationen. EU:s länder har delvis olika lagstiftning på området men samtliga länder har någon form av gemensamt och solidariskt ansvar för revisorn och bolagsledningen (London Economics, 2006, s. 153). Att revisionsmarknaden idag är koncentrerad till de fyra stora nätverken oroar många och detta beskrivs i en uppföljningsrapport (London Economics, 2006) till EU-kommissionens redogörelse om skadeståndsansvar från 2001. Rapportens syfte var att analysera de ekonomiska konsekvenserna av olika skadeståndssystem, ansvarsförsäkringar, möjliga effekter av att en av big-4 byråerna skulle kollapsa samt föreslå hur regelverket skulle kunna reformeras (London Economics, 2006 s. 2). I uppföljningsrapporten utreds det som senare utgör motiven bakom EU-kommissionens rekommendation. Ett av utredningens motiv till varför revisorers skadeståndsansvar bör begränsas i alla EU:s medlemsstater är risken att ytterligare ett av de stora revisionsnätverken går omkull till följd av ett stort skadeståndsanspråk (jfr AA-fallet). Revisionsbolag har nämligen svårt att få tillräcklig försäkring, på grund av de höga försäkringspremierna som beror på det obegränsade skadeståndansvaret och de skakiga finansmarknaderna. Utredningen konstaterar att effekterna på kapitalmarknaderna om en av big-4 byråerna skulle gå under är bland annat att priset för revision skulle höjas eftersom risken för skadestånd då bevisligen är stor, övergångsfasen tills att ”big-3” var etablerat skulle bli kaotiskt och revisorsyrket skulle betraktas som mer riskfyllt (London Economics, 2006 s. 134ff). Dessa följder skulle vidare kunna leda till en mindre effektiv marknad samt svårigheter att attrahera

människor till revisorsyrket. De rådande lagarna med obegränsat och solidariskt skadeståndsansvar har medfört att revisorerna ofta lider orimligt stor skada oavsett deras del av skulden, eftersom de är tvungna att vara försäkrade och således har deep pockets. Rapporten konstaterar vidare att konkurrensen på revisorsmarknaden förväntas öka genom en begränsning av skadeståndsansvaret, eftersom försäkringspremierna blir lägre, vilket stöds med hjälp av jämförelser mellan länder med och utan skadeståndsbegränsning: “[...] the countries with an auditor liability cap show, on average, a significantly lower concentration figure than the countries without a cap.” (London Economics, 2006 s. 164)

Utredningen beskriver vidare ett antal tänkbara konsekvenser av att begränsa revisorers skadeståndsansvar, däribland effekter på revisionens kvalitet (London Economics, 2006 s. 154). Genom empiriska studier konstateras bl a att representanter för big-4 revisionsfirmorna inte anser att en begränsning skulle påverka revisionens kvalitet. Företagens syn var däremot splittrad. I länder där skadeståndsbegränsning redan fanns tyckte 54 % av företagen att förtroendet för redovisningsrapporterna var lägre om de var reviderade under begränsat ansvar. I länder som inte hade någon begränsning tyckte endast 18 % detta. Av de institutionella investerare som tillfrågades ansåg 45 % att en begränsning skulle innebära mindre rättvisande och tillförlitliga rapporter medan övriga inte tyckte att skadeståndsansvaret hade någon betydelse för frågan. Efter att ha presenterat dessa siffror konstaterar utredningen att undersökningen förvisso bara består av ”perceptions” från de olika intressegrupperna men att de höga nivåerna från institutionella investerare kan få effekt på bolagens avkastningskrav, såtillvida att investerare kräver högre avkastning eftersom de kommer att ha lägre förtroende för redovisningsinformationen.

4.2.3 FÖRSLAGETS MOTIV OCH KONSEKVENSER ENLIGT UTREDNINGEN

Det svenska lagförslaget motiveras i allt väsentligt av samma argument som framförs i EU rapporten från 2006. SOU:n innehåller ingen särskild analys av svenska förhållanden. Utredningens kärnpunkter är att förslaget kommer att minska konkursrisken för de stora revisionsnätverken samt sänka försäkringspremierna, vilket förväntas leda till ökad konkurrens på revisionsmarknaden eftersom även mindre aktörer kan träda in. Takbeloppet som föreslås i den svenska utredningen, 100 miljoner kronor, är relativt högt i jämförelse med andra EU-länder. I den svenska utredningen motiveras inte beloppet specifikt men utredaren anser att det är tillräckligt högt för att något av de stora revisionsnätverken i Sverige skulle hamna i svårigheter vid skadeståndsanspråk runt detta belopp, vilket motsvarar ca 10 % av deras omsättning (SOU 2008:79 s. 111). Utredaren påpekar att det föreslagna takbeloppet inte är särskilt väl underbyggt och att det krävs mer långtgående undersökningar om lagförslaget realiserar (SOU 2008:79 s. 110). Det är viktigt att få rätt balans med de tänkta effekterna och nivån på begränsningen är viktigare än hur det begränsas (SOU 2008:79 s. 82). Ju högre nivå desto mindre effekt uppnås. Utredningen diskuterar emellertid inte eventuella problem med en låg nivå. Troligen anses en

alltför låg nivå inte vara rimligt med tanke på den allmänna rättsuppfattningen, eftersom revisorer skulle gynnas på bekostnad av alla de intressenter som kan ha ett anspråk mot dem vid felaktig revision. Utöver de effekter som påverkar revisorerna och revisionsmarknaden konstaterar även utredaren att förslaget ”kan förväntas leda till att många revisionsklienter samt kreditgivare och andra tredje män i ökad utsträckning vänder sig med ersättningsanspråk mot personer i företagens ledning. Detta kan förväntas leda till ökade kostnader för företagen, som direkt eller indirekt får svara för ansvarsförsäkringar för dessa organledamöter” (SOU 2008:79 s. 189).

Svenskt näringslivs företrädare i utredningen, Carl-Gustaf Burén, är starkt kritisk till förslaget och framhåller i sitt särskilda yttrande att ”avgörande för en revisorsaktörs fortbestånd och utveckling är förmågan att upprätthålla förtroende. En förtroendekris, befogad eller inte, kan på ett ännu mera dramatiskt sätt än ett skadeståndsbelopp rycka undan grunden den aktörens verksamhet” (SOU 2008:79 s. 216). Karin Berggren, som företrädde Företagarna i utredningen, är också kritisk till förslaget och lyfter fram legitimitetsproblematiken kring revisorn. ”Risken finns att det föreslagna subsidiära ansvaret innebär en drastisk minskning av revisorns skadeståndsansvar vilket leder till att revisorns intygande får ett mindre värde för utomstående intressenter.”

Förslagets konsekvenser enligt bedömare utanför utredningen

En rad remissvar har inkommit, där intresseorganisationer har ombetts att kommentera lagförslaget. Aktiespararnas svar är av särskilt intresse för den här studiens vidkommande, eftersom de är minoritetsägarnas företrädare i sammanhanget. Organisationen tillstyrker förslaget med samma argument som utredningen, nämligen att försäkringspremierna för revisorerna blir lägre vilket gynnar aktieägarna eftersom de förväntar sig att revisorsarvodena då kommer att sänkas. Aktiespararna kommenterar dock inte legitimitetsaspekten. Under hösten 2008 pågick en debatt om förtroendefrågan i revisorernas branschorgan Balans. Jur dr Adam Diamant (2008) hävdade i en debattartikel att förslaget innebar att den realiserbara kopplingen mellan revisionen och revisorns ansvar mot klienten och intressenter försvinner, vilket urholkar revisionstjänstens värde och legitimitet. Detta främjar inte ”revisionsbranschens förmåga att ta ansvar för det betydelsefulla arbete som landets revisorer utför.” FAR:s generalsekreterare Dan Brännström och jur professor Rolf Dotevall (2008) kritiserade Diamants inlägg och anförde att revisorers legitimitet och revisionens värde följer av ”en tydlig revisorsroll”, inte skadeståndsansvar. De anser att Prosolvias-fallet (se s. 28) illustrerar deep pockets-problemet, vilket leder till att det aktiebolagsrättsliga ansvarssystemet sätts ur spel. Genom att begränsa revisorns ansvar på det föreslagna sättet, uppnås en rimligare ansvarsfördelning mellan bolagsorganen. ”Vår uppfattning är att ett tydligt ansvar för såväl styrelse och vd som för revisorn är en förutsättning för en angelägen utveckling av både styrelsearbete och revision. Revisorn ska naturligtvis fortsätta ta

ansvar för sin del i förtroendebygget, men han eller hon kan och ska inte ta ansvar för de andra bolagsorganens uppfyllande av rollerna.”

4.3 SKADESTÅNDSANSPRÅK MOT SVENSKA REVISORER

De tillfällen där revisorer har stämts i Sverige har gällt felaktig skatterådgivning i 65 % av fallen och felaktig revision i 35 % av fallen. (SOU 2008:79 s. 78) Skatterådgivningen faller under konsultverksamhet och omfattas därför inte av lagförslaget. Dessa fall aktualiserar endast en tvist mellan bolaget och revisorn och kan därför förebyggas genom avtalade friskrivningar och beloppsbegränsningar. När det gäller skadeståndskrav för felaktig revision, d.v.s. brott mot ABL är det däremot svårare att förebygga fallen och ansvaret kan som sagt inte avtalas bort. Nedan följer ett urval av de fall som har inträffat i Sverige (SOU 2008:79 s. 79ff).

Prosolvia AB var ett it-konsultbolag som noterades på Stockholmsbörsen 1997. Under första året steg aktien kraftigt men företagets tveksamma redovisning uppmärksammades i Dagens Industri 1998, vilket fick finansierarna att lämna bolaget, som senare gick i konkurs. 2001 stämde konkursboet revisionsbyrån (Öhrlings PWC) och yrkade skadestånd om cirka 1,5 miljarder kronor. Grunden för talan var att revisorn inte hade uppmärksammat att årsredovisningen avvek från lag och god redovisningssed. Dessutom hävdade konkursboet att revisionsbyrån inte hade uppmärksammat felaktigheter i den interna kontrollen samt väsentliga brister i bolagsledningens förvaltning. Målet pågår för närvarande i Göteborgs tingsrätt och domen kommer att avkunnas i november 2009.

I ett annat fall hade ett inkassobolag köpt fordringar mot BPA måleri AB. År 2005 stämde inkassobolaget BPA:s revisor (Öhrlings PWC) och gjorde gällande att revisorn felaktigt hade godkänt ett bokslut. Inkassobolaget yrkade skadestånd med 172 miljoner kronor. Fallet kommer att avgöras tidigast under 2009.

Ett fall där revisorn friades i underinstans är Metallföretaget Boksa Invest AB som gick i konkurs i juni 1997. Bolagets revisor stämde av en engelsk bank som hade givit kredit till det konkursdrabbade bolaget. Bankens grund för talan var att revisorn (KPMG Bohlins) felaktigt hade lämnat en ren revisionsberättelse och yrkade 25 miljoner dollar i skadestånd. Talan ogillades av tingsrätten, p.g.a. att den reviderade årsredovisningen inte hade legat till grund för bankens kreditgivningbeslut. Det fanns alltså inte tillräckligt stark koppling mellan revisorns misstag och bankens skada. Målet överklagades till Hovrätten och är ännu inte avgjort.

Ytterligare ett fall där revisorn friades från skadeståndsansvar var A/S Banka Baltija som gick i konkurs 1996. Konkursboet väckte talan mot revisorn (Öhrlings PWC) och yrkade skadestånd med 140 miljoner dollar. Grunden för talan var bl.a. att revisionsbyrån hade lämnat en ren revisionsberättelse trots att redovisningen var oriktig. Till saken hör att bolaget företrädare

tidigare hade dömts till fängelse för en rad ekonomiska brott i samband med verksamheten. Revisionsbyrån menade att hela bolagets verksamhet var kriminell och att bolagsledningen medvetet hade lämnat oriktiga uppgifter. Tingsrätten ogillade talan med anledning av att revisionen inte hade varit bristfällig eller vårdslös.

Gusum Bruk AB försattes i konkurs år 1988. Under konkursen framkom att bolagets redovisning hade manipulerats under en längre tid av två bolagsföreträdare. Några aktieägare stämde revisorn på 30 miljoner kronor. Deras grund var att de hade förlitat sig på årsredovisning och rena revisionsberättelser när de förvärvade sina aktier och att de led skada av att aktierna förlorade sitt värde. Revisorn dömdes av tingsrätten att betala skadestånd men beloppet jämkades kraftigt p.g.a. revisorns skuldgrad, aktieägarnas medvållande och det faktum att revisorn hade ansvarsförsäkring. Domen överklagades till hovrätten men parterna förlikades och målet avskrevs. De två bolagsföreträdarna dömdes i en annan rättegång för den ekonomiska brottsligheten.

5 ANALYS

Teorisammanställningen visade att det finns två tydliga skiljelinjer i synen på revisorers legitimitet, nämligen revisorn som medspelare (bolagsledningen) och revisorn som övervakare (aktieägare och övriga intressenter). Analysen kommer därför att följa denna uppdelning. Den teorigenomgång som ligger till grund för analysen av lagförslaget har i många fall amerikanskt ursprung. Frågan är därför vilka implikationer det får för dess användbarhet i en svensk miljö. I stora drag är corporate governance strukturen liknande i Sverige och USA. Båda länderna är liberala marknadsekonomier och aktiebolagets grundprinciper gällande ansvarsfördelning är liknande. En väsentlig skillnad är dock att Sverige är mindre processintensivt och att vi inte har några redovisningsskandaler som kommer i närheten av den dignitet som exempelvis Enronskandalen gjorde. Det medför att svenska intressenter troligen inte har samma kritiska syn på revisorn och dennes ansvar. De rättsfall som har förekommit i Sverige har rönt begränsad medial uppmärksamhet och det kan ifrågasättas om svenska investerare överhuvudtaget har reflekterat över skadeståndansvaret i sådan utsträckning att deras syn på revisorns legitimitet påverkas av att den legala ansvarsfördelningen ändras. Å andra sidan har de skandaler som inträffat i USA givetvis även uppmärksamats i svensk media. Med detta sagt kommer vi i analysavsnittet att förhålla oss kritiska till den teori som tidigare har presenterats. Därmed inte sagt att teorin inte är tillämplig på svenska förhållanden, eftersom det trots allt finns stora likheter mellan länderna.

5.1 LEGITIMITET HOS MINORITETSÄGARE OCH ÖVRIGA INTRESSENTER

Skadeståndansvaret är en betydelsefull legitimitetsfaktor

Regleringen av revisorers skadeståndsansvar har i allt väsentligt varit densamma sedan 1944. Under den här tidsperioden har mycket hänt på revisionsmarknaden som inte har direkt koppling till skadeståndsfrågan men som har påverkat revisorers legitimitet. Det har exempelvis skett en konsolidering som har lett fram till att vi idag har fyra dominerande nätverk i världen såväl som i Sverige. Lagförslaget innebär att revisorers ansvar för första gången i historien minskar (med undantag av jämningsmöjligheten som infördes 1975).

Revisorers legitimitet gentemot aktieägare och externa intressenter är, enligt teorin, beroende av en rad olika faktorer. Gemensamt är dock att de föredrar en revisor som är en oberoende övervakare, vilken helt och hållet agerar i deras bästa intresse. Lagförslaget påverkar inte på något sätt revisorns funktion i detta avseende. Däremot kan aktieägarnas syn på hur denna funktion upprätthålls påverkas, vilket skulle öka expectations gap. På ett teoretiskt plan kan sägas att revisorernas incitament att genomföra ett bra jobb minskar. När skadeståndshotet begränsas återstår endast rykteshotet som incitamentsdrivare, vilket enligt flera studier är svagare

än skadeståndshotet. Detta har inte enbart betydelse för huruvida revisionen faktiskt blir sämre, utan har också betydelse för huruvida externa intressenter uppfattar det på det sättet. Det finns empiriskt stöd för att externa intressenter uppfattar att skadeståndsbegränsningen inverkar negativt på legitimiteten. Den undersökning som genomfördes på europeisk nivå av London Economics (2006) visade att hela 45 % av institutionella investerare ansåg att en redovisningsrapport som hade reviderats under begränsat skadeståndsansvar var mindre tillförlitlig. I enlighet med vår legitimitetsdefinition är denna undersökning ett starkt tecken på att revisorers legitimitet gentemot aktieägare kommer att minska genom en begränsning av skadeståndsansvaret. I det här sammanhanget är det viktigt att poängtera att det inte finns belägg för att kvaliteten de facto blir sämre. I ovan nämnda undersökning ansåg revisorerna inte att kvaliteten påverkades av en skadeståndsbegränsning men om användarna uppfattar det på det sättet så är revisorernas legitimitet skadad. Beloppet har givetvis betydelse men eftersom utredaren inte har fäst någon större vikt vid det så bedömer vi inte heller om 100 miljoner är högt eller lågt. Det symboliska värdet av att man begränsar ansvaret återstår i vilket fall som helst.

Försäkringshypotesen förutspår försämrad legitimitet

För anhängare av försäkringshypotesen kan direkt sägas att en begränsning av ansvaret försämrar revisorers legitimitet, eftersom försäkringskomponenten minskar. Omfattningen av denna försämring beror givetvis på takbeloppet i begränsningen i förhållande till de anspråk som kan komma att framställas. I tre av de svenska fallen, som har refererats i detta arbete, har skadeståndsyrkandena överstigit det föreslagna takbeloppet. Försäkringshypotesens betydelse i Sverige kan emellertid ifrågasättas. Mycket tyder på att den har störst relevans i processbenägna länder som exempelvis USA. Brännström och Dotevall (2008) menar dock att Prosolvias-fallet illustrerar att deep pockets-problemet även förekommer i Sverige. Genom att revisorns ansvar görs subsidiärt försvinner deep pockets-problemet eftersom en skadelidande inte ens har talerätt mot revisorn. Å ena sidan kan sägas att deep pockets-problematiken förvisso inte är önskvärd, eftersom den innebär att den som har mest resurser stäms oavsett del av skulden. Å andra sidan är det faktum att revisorn är utsatt för ett deep pockets-hot en legitimitetsfaktor i sig, eftersom det ställer enormt höga krav på denne att utföra revisionen korrekt.

Ska aktieägarna betala för bolagsledningens ansvarsförsäkring?

Den svenska utredningen hävdar att begränsningen av revisorers skadeståndsansvar medför ett större skadeståndsansvar för bolagens ledningar, vilket innebär att bolagen själva (d.v.s. dess aktieägare) kommer att få teckna ansvarsförsäkring för bolagsledningen. Detta uttalande är något märkligt mot bakgrund av att ett av utredningens huvudargument är att revisionsbolagen inte har råd att teckna ansvarsförsäkring, trots att de har möjlighet att sprida riskerna över hela sitt klientkollektiv. Riskspridningen är en faktor som gör att revisionsbolag i allmänhet borde vara en relativt tacksam försäkringskund, till skillnad från enskilda bolag. Priset på ansvarsförsäkring

kommer därför knappast bli lägre om bolagen själva ska teckna sådana. Frågan återstår obesvarad vilken typ av ansvarsförsäkringar som kommer att stå till buds från försäkringsbolagens sida i detta avseende. Vad gäller aktieägarnas situation innebär detta att de dels ska bekosta ansvarsförsäkring åt sin bolagsledning, dels bekosta revisorsarvoden (för revision under begränsat ansvar). Den nya situationen kommer att leda till att det i praktiken blir försäkringsbolagen som i första hand har ett intresse av revisionen. Aktieägarna kommer att sträva efter att få sitt bolag att framstå som en god försäkringskund för att sänka priset på ansvarsförsäkringen. I detta arbete kan en förtroendeingivande revisor vara av stor vikt.

En mer fragmenterad revisorsmarknad uppskattas inte av investerare

Ett av utredningens starkaste argument för att begränsa revisorers skadeståndsansvar är att det skulle främja konkurrensen på revisionsmarknaden, genom att inträdeshindren sänks p.g.a. lägre försäkringspremier. På så sätt har även mindre revisionsbolag möjlighet att erbjuda sina tjänster till stora klienter. Detta kommer, enligt utredningen, att leda till en revisionsmarknad där dominansen från de fyra stora nätverken inte är lika påtaglig som idag. Enligt London Economics (2006) har en sådan utveckling skett i flera av de länder som redan har begränsat revisorers skadeståndsansvar. Således finns empiriskt stöd för utredningens antagande. Vår studie har presenterat ett flertal studier som entydigt har visat att revisionsbyråns storlek och rykte är positivt korrelerat med förtroendet för de revisorer som representerar byrån. En naturlig konsekvens av att revisionsmarknaden blir mer fragmenterad, allt annat lika, är därför att legitimiteten för revisorer totalt sett kommer att minska. Den starka dominansen av de fyra stora nätverken är en bidragande faktor för ett högt förtroende och en fragmentering skulle sannolikt innebära minskad legitimitet. Flera av de studier som visat ovan nämnda samband kan sägas ha utgått från informationshypotesen såtillvida att de har studerat effekter på aktiemarknaden om bolag revideras av en big-4 byrå jämfört med en mindre byrå. Därmed har slutsatsen att legitimiteten minskar p.g.a. fragmenteringen i första hand stöd gentemot investerare som intressegrupp.

Ökad prispress riskerar att leda till minskat oberoende

En ytterligare konsekvens av ökad konkurrens på revisorsmarknaden är att prispressen på den lagstadgade revisionen, i inskränkt mening, kan förväntas bli ännu starkare än i dagsläget, vilket aktiespararna kommenterar som en positiv effekt av lagförslaget. Det skulle å andra sidan bidra till att revisionsbyråerna fick ännu starkare incitament att ägna sig åt tilläggstjänster riktade till ledningen, hellre än renodlad revision. Ökat konsultfokus är en faktor som enligt teorin riskerar att leda till bristande oberoende, vilket inte gillas av aktieägare och externa användare. Prispressen är således en följd effekt som inte nödvändigtvis gagnar aktieägarna. Om utvecklingen går åt det ovan beskrivna hållet kan externa användares syn på revisorers legitimitet

påverkas negativt. Å andra sidan är denna effekt beroende av hur bolagsledningars relation till revisorerna påverkas av lagförslaget. Det kommer att diskuteras i nästa avsnitt.

Svagt intresse för frågan reducerar dess påverkan på legitimiteten

Aktiespararnas remissvar indikerar att de inte fäste någon vikt vid legitimitetsaspekten av revisorers skadeståndsbegränsning. Det finns visst empiriskt stöd för att förtroendet för redovisningen minskar efter att ett land har infört en begränsning av revisorernas skadeståndsansvar men att inställningen är tämligen likgiltig före införandet. I London Economics (2006) var inställningen betydligt mer negativ i länder som hade infört begränsningar än i länder som inte hade gjort det. Att svenska aktieägare förmodligen inte har reflekterat så mycket över frågan, kan bero på att vi inte har haft någon skandal av samma dignitet som Enron i Sverige och att det förmodligen skulle krävas en rejäl sådan för att sätta ljus på frågan (jfr den historiska pendeln). De svenska fallen som har presenterats har mött ett måttligt intresse i Sverige.

Delslutsats

Revisorers legitimitet gentemot aktieägare och andra externa intressenter kommer att minska om skadeståndsansvaret för utförande av den lagstadgade revisionen begränsas. Orsaken till detta är inte enbart att skadeståndshotet i sig är en legitimitetsfaktor utan beror till lika stor del på den fragmentering av revisionsmarknaden samt den ökade prispressen som förslaget medför.

5.2 LEGITIMITET HOS BOLAGSLEDNING OCH MAJORITETSÄGARE

Skadeståndet är inte en stark legitimitetsfaktor gentemot bolagsledningar

Vid en första anblick finns det skäl att anta att revisorers legitimitet gentemot ledningen inte påverkas av lagförslaget, eftersom förtroendet i den relationen bygger på andra faktorer än skadeståndsansvar. Falk et al konstaterar att det finns en trade-off mellan kostnaden för att mista en klient och skadeståndshotet, vilket innebär att när skadeståndshotet minskar så ökar revisorns vilja att tillfredsställa klienten på bekostnad av oberoendet. Oberoendet är emellertid inte en legitimitetsfaktor gentemot ledningen, utan där premieras kompetens, samarbetsförmåga, social förmåga samt att revisorn kan anpassa sig efter önskemålen. Det är emellertid inte sannolikt att bolagsledningarnas syn på revisorn förblir opåverkat av lagförslaget, eftersom bolagsledningens eget skadeståndshot ökar i samma utsträckning som revisorns minskar. När ansvarsfördelningen förändras påverkas synen på vilka egenskaper som ger legitimitet.

Bolagsledningars ökade skadeståndsansvar förändrar rollerna i revisionsprocessen

Det faktum att revisorernas skadeståndsansvar görs subsidiärt innebär att ledningen hamnar i frontlinjen för alla skadeståndsanspråk. Ledningen vill givetvis inte råka illa ut i denna utsatta position, vilket rimligtvis kommer att leda till en förändrad syn på revisorns roll. Bolagsledningens försiktighet borde öka när revisorernas deep pockets inte längre är tillgängliga för de skadelidande. Den utveckling som har pågått under senare tid mot allt tätare kontakt mellan revisor och ledning och där revisorns intressegemenskap med ledningen har blivit alltmer påtaglig kommer sannolikt att förändras, eftersom bolagsledningen kommer att vara utsatt för större risk än tidigare. En rimlig konsekvens av detta är att ledningar kommer att efterfråga revisorer som påpekar varje liten betänklighet i den finansiella rapporteringen och i bolagets förvaltning. Givetvis är bolagsledningar även idag måna om att redovisningen sker på ett korrekt sätt och granskas noggrant, varför betydelsen av den förändring vi beskriver inte ska överdrivas. Vår bedömning är dock att relationen mellan revisor och bolagsledning delvis kommer att få en annorlunda prägel och de legitimitetsfaktorer som hittills har varit gällande kommer inte längre att ha samma relevans. Ledningarna bör rimligtvis bli mer fokuserade på redovisningsfrågor än tidigare, istället för den framåtblickande fokusering på verksamheten som numera ofta präglar relationerna dem emellan. Vi bedömer att bolagsledningar i allt större utsträckning kommer att uppskatta revisorer som står för försiktighet, integritet, kunskap och erfarenhet. Utvecklingen går alltså mot ett skifte i synsätt som alltmer kommer att efterlikna aktieägarnas. Ur ett agentteoretiskt perspektiv är det givetvis bra att intressegemenskapen mellan agent och principal ökar, vilket kan vara en positiv bieffekt av lagförslaget. En ökad intressegemenskap mellan ledning och ägare innebär dock enligt stewardshiphypotesen ett minskat behov av övervakning från aktieägares sida. Om så är fallet kan aktieägares intresse av revision påverkas negativt.

Delslutsats

Det är inte möjligt att bedöma huruvida revisorer kommer att få ökad eller minskad legitimitet gentemot representanter för bolagsledningarna. Däremot kommer det troligen att ske en förändring i bolagsledningars uppfattning om vilka egenskaper som ger revisorer legitimitet. Bolagsledningars syn på revisorers legitimitet kommer mer att efterlikna det synsätt som aktieägare traditionellt sett har haft.

5.3 REVISORERS EGEN STRÄVAN EFTER LEGITIMITET

Revisorer kommer att söka legitimitetsfaktorer som passar deras nya roll

Om man antar att legitimiteten gentemot aktieägarna minskar så borde efterfrågan på revision sjunka och revisorsyrket riskerar att marginaliseras. En sådan utveckling är dock inte trolig på grund av den kunskap vi har om revisionens historia. Revision har funnits i över 600 år och

enbart det faktum att revisorernas ansvar begränsas kommer inte att rycka undan benen för det fundamentala i varför revision efterfrågas, d.v.s. behovet av övervakning och att ge förtroende till finansiell information. "Trust releases us from the need for checking", skriver Power. Detta innebär att om förtroende saknas för redovisningsinformation måste varje användare själv granska, vilket inte är en hållbar och effektiv ordning. Detta resonemang är främst knutet till stewardship-perspektivet på revision, vilket också kan sägas vara det mest relevanta historiskt sett. Historien har visat att det finns en pendel som svänger fram och tillbaka och det kommer säkerligen många perioder i framtiden där behovet av övervakning blir stort.

Genom att tillämpa det resonemang som Power för, kan vi anta att legitimiteten inte kommer att minska på lång sikt eftersom revisorernas självbevarelsesdrift kommer att tvinga dem att anpassa sig efter de krav som intressenterna ställer. De legitimitetsfaktorer som har identifierats i detta arbete gäller inte nödvändigtvis i framtiden. Med utgångspunkt i Powers analys är en rimlig konsekvens av lagförslaget att revisorer, medvetet eller omedvetet, kommer att söka efter sådana faktorer som uppfattas som legitima efter att den nya lagstiftningen har trätt i kraft och förändrat spelreglerna för revisorsrollen. Eftersom legitimitet är nödvändig kommer revisorer sedermera att anpassa sig efter de arbetssätt och de attribut som allmänhet och bolagsledning söker och därmed kommer inte lagförslaget att negativt påverka legitimiteten på lång sikt. Däremot kan lagförslaget komma att förändra hur deras verksamhet bedrivs.

Delslutsats

På lång sikt kommer revisorernas legitimitet att upprätthållas genom att det kommer att finnas en stark efterfrågan för deras tjänster i kombination med att de själva kommer att finna de arbetssätt och attribut som dess intressenter uppfattar som legitima.

6 DISKUSSION

6.1 SLUTSATSER

En trolig konsekvens av den föreslagna skadeståndsbegränsningen är att den påverkar revisorers legitimitet negativt gentemot aktieägare och externa intressenter. Det beror inte enbart på att skadeståndsansvaret i sig är en legitimitetsfaktor, utan även på det faktum att lagförslaget medför en ökad konkurrens på revisionsmarknaden. Detta leder sannolikt till att revisionsmarknaden blir mer fragmenterad, vilket påverkar intressenternas förtroende för kvaliteten negativt. Betydelsen av denna slutsats är väsentligen avhängig av nivån på takbeloppet. Nivån är dock, enligt utredningen, föremål för vidare analys innan lagförslaget blir verklighet. En minskad legitimitet för revisorerna riskerar att leda till sämre effektivitet. Revisorns effektivitet är nämligen detsamma som dennes förmåga att bidra till ökat förtroende för redovisningsinformation, vilken givetvis försämras om legitimiteten försvagas.

Lagförslaget innebär vidare att bolagsledningarna blir mer exponerade mot skadeståndsanspråk när revisorernas ansvar görs subsidiärt. Därmed kommer bolagsledningarna att vara mer fokuserade på redovisningsfrågor än tidigare och bli mer beroende av revisorerna för detta ändamål. I praktiken innebär bolagsledningars ökade intresse för redovisningsfrågor ett minskat fokus på revisionsbyråernas framåtblickande konsulttjänster. Därför kommer bolagsledningars syn på revisorers legitimitet närma sig den som minoritetsägare och allmänheten traditionellt har haft. Den ökade intressegemenskapen mellan ledning och ägare kan för aktieägarnas del, enligt stewardshiphypotesen, leda till ett minskat behov av övervakning, vilket skulle minska aktieägars efterfrågan av revision.

På lång sikt är det emellertid troligt att revisorer kommer att anpassa sig efter den nya verkligheten och deras legitimitet kommer att upprätthållas, genom att de använder sig av de arbetssätt, attribut och attityder som förväntas av dem mot bakgrund av de nya rollerna som lagförslaget medför.

6.2 STUDIENS VÄRDE

Studiens värde är beroende av kvaliteten på utförandet och kvaliteten på slutsatserna. Det problemområde och den frågeställning som vår uppsats behandlar är abstrakt och de resultat som uppnås kan inte utvärderas förrän en viss tid har förflutit sedan lagen har trätt i kraft. Det hindrar emellertid inte att det omedelbara värdet av studien kan bedömas. Kvaliteten på utförandet innebär att datainsamlingen och analysprocessen leder till rimliga slutsatser och hänför sig alltså till studiens utförande. Tillvägagångssättet ska vara väl strukturerat och transparent så att studien kan granskas och eventuellt replikeras (Saunders et al, s. 149). Vi har försökt uppnå detta genom

en mycket konkret och tydlig metod såväl i ord som i handling. Slutsatsernas kvalitet handlar om att studiens resultat verkligen innebär det som författarna påstår att de gör (Saunders et al, s. 150). Detta är ett större osäkerhetsmoment än kvaliteten på utförandet, eftersom det senare kan hanteras genom metoden medan det förra kräver stor intellektuell förmåga.

Kritik mot kvalitativ forskning

En vanlig kritik mot kvalitativ forskning är att den är alldeles för subjektiv (Bryman och Bell, 2005, s.318). Detta problem kan inte bortses från i vår uppsats. Kritiken bygger exempelvis på att resultaten i kvalitativ forskning ofta baserats på forskarnas egna uppfattningar om vad som är viktigt. Den systematisering som vi har gjort är givetvis inte den enda tänkbara och det är inte självklart att andra forskare skulle ha utfört studien på ett liknande sätt. Svårigheter med att replikera en kvalitativ undersökning beror på att det är forskaren själv som är det viktigaste redskapet vid datainsamling och vad som hamnar i fokus är helt beroende av forskarens egna intressen (Bryman och Bell, 2005, s. 319.) Den mest allvarliga kritiken som kan riktas mot vår metod är därför att vi har tolkat andra forskares studier i enhet med vårt eget legitimitetsbegrepp.

6.3 VIDARE FORSKNING

År 2009 är en turbulent tidpunkt, p.g.a. den globala finanskris som bröt ut 2008. Det är enligt vår mening troligt att stämningar och ansvarskrävande kommer att följa i finanskrisens spår och då kommer revisorers skadeståndsansvar att ställas på sin spets.

Skadeståndsbegränsningen är som sagt endast en del i ett stort paket av lagändringar rörande revisorer. Andra delar i förändringen av lagstiftningen kring revisorer har troligen också stor betydelse för legitimitetsfrågan. Exempelvis kommer sloandet av revisionsplikten sannolikt att tvinga revisorerna att erbjuda mer konsulttjänster, vilket får följd effekter. Förändringar av auktorisationskravet är en annan faktor som kan påverka legitimiteten. Lagändringarna kommer att beröra många av de legitimitetspåverkande faktorerna som denna uppsats har belyst. Vid en första anblick tyder mycket på att förändringarna genomgående kommer att påverka revisorers legitimitet negativt, även om vissa tecken tyder på motsatsen. Om så är fallet kan bristande legitimitet bli ett väsentligt problem för revisionens effektivitet i framtiden. Det finns utrymme för studier som kan bekräfta eller förkasta denna hypotes.

En ytterligare fråga som behöver utredas är frågan om ansvarsförsäkring. Vem ska betala? Hur kommer försäkringsbolagen ställa sig inför att försäkra enskilda bolagsföreträdare istället för stora revisionsnätverk? Denna fråga lämnas obesvarad i utredningen och är inte inom ramen för den här uppsatsen att besvara.

7 KÄLLFÖRTECKNING

Litteratur

Alles, Michael G.; Kogan, Alexander; Vasarhelyi, Miklos A., *Restoring auditor credibility: tertiary monitoring and logging of continuous assurance systems*, International Journal of Accounting Information Systems, Vol. 5, No. 2 (2004) 183–202

Autore, Don M.; Billingsley, Randall S.; Schneller, Meir I., *Information uncertainty and auditor reputation*, Journal of Banking och Finance, Vol. 33, No. 2 (2009) 183–192

Balvers, Ronald J.; McDonald, Bill; Millers, Robert, *Underpricing of New Issues and the Choice of Auditor as a Signal of Investment Banker Reputation*, Accounting Review, Vol. 63, No. 4 (1988) 605-622

Behn, Bruce K; Carcello, Joseph V.; Hermanson, Dana R.; Hermanson Roger H., *The determinants of audit client satisfaction among clients of Big 6 firms*, Accounting Horizons, Vol. 11, No. 1 (1997) 7-24

Bryman, Alan; Bell Emma (övers. Björn Nilsson), *Företagsekonomiska forskningsmetoder*, 1u, Liber ekonomi, Ljubljana 2005

Brännström, Dan; Dotevall, Rolf, *Revisorn kan inte och ska inte ta ansvar för alla och envar*, Balans, december 12, (2008) 6-7

Burén, Carl-Gustaf, *Fel frågor ställs om vem som bär ansvaret*, Balans, oktober 10, (2008) 6-7

Cane, Peter, *Tort Law and Economic Interest*, 2ed, Clarendon Press, Oxford 1996

Coffee, John C., *Gatekeepers: The Professions and Corporate Governance*, Oxford university press, Oxford 2006, [Läst via Google books den 21 mars 2008]

Coffee, John C., *Why didn't the Watchdogs Bark?*, The Conference Board Review, January/February (2007) 32-37

Craswell, Allen T.; Francis, Jere R.; Taylor, Stephen L., *Auditor brand name reputation and industry specialization*, Journal of Accounting and Economics Vol. 20, No. 3 (1995) 297-322

DeAngelo, Linda Elizabeth, *Auditor Size and Audit Quality*, Journal of Accounting and Economics Vol. 3, No. 3 (1981) 183-199

Diamant, Adam, *Begränsat ansvar urholkar revisionens värde och legitimitet*, Balans, november 11, (2008) 6-7

Duff, Angus, *Auditqual: Dimensions of Audit Quality*, The Institute of Chartered Accountants of Scotland, Edinburgh 2004

Dye, Ronald A., *Auditing Standards, legal Liability and Auditor Wealth*, Journal of Political Economy Vol. 101, No. 5 (1993) 887-914

Eisenhardt, Kathleen M., *Agency theory: An assessment and review*, Academy of Management Review, Vol. 14, No. 1 (1989) 57-74

Ernst & Young, *U.S. GAAP v. IFRS: The Basics*, 2007, [Hämtat från Ernst & Youngs hemsida den 1 april 2009]

- Falk, Haim; Lynn, Bernadette; Mestelman, Stuart; Shehata Mohamed, *Auditor independence, self interested behavior and ethics: some experimental evidence*, Journal of Accounting and Public Policy, Vol. 18, No. 4-5 (1999) 395-428
- Francis, Jere R.; Krishnan Jagan, *Accounting accruals and auditor reporting conservatism*, Contemporary Accounting Research, Vol. 16, No. 1, (spring 1999) 135-166
- Ganuzza, Juan José; Gomez, Fernando, *Should we trust the gatekeepers? Auditors' and lawyers' liability for clients' misconduct*, International Review of Law and Economics Vol. 27, No. 1 (2007) 96-109
- Ghauri, Pervez; Grønhaug, Kjell, *Research methods in business studies: a practical guide*, 2ed, Harlow: Financial Times/ Prentice Hall, Dorchester 2002
- Hellman, Niclas, *Needs and interaction: How auditing firm services are purchased*, Ur: Furusten, S. and Werr, A., *Dealing with Confidence – The Construction of Need and Trust in Management Advisory Services*, Copenhagen Business School Press (2005) 132-151
- Hellman, Niclas, *Auditor-client interaction and client usefulness – A Swedish case study*, International Journal of Auditing, Vol. 10, No. 2 (2006) 99-124
- Hellman, Niclas, *Hur bidrar revisionen till ökat aktieägarvärde?*, Ur: Jennergren, P.; Lind, J.; Schuster, W; och Skogsvik, K. (Red.), *Redovisning i fokus*, Studentlitteratur, Lund 2008
- Kaplan, Richard L., *Accountants' Liability and Audit Failures: When the Umpire Strikes Out*, Journal of Accounting and Public Policy Vol. 6, No. 1 (1987) 1-8
- Khurana, Inder K.; Raman, K.K., *Litigation Risk and the Financial Reporting Credibility of Big 4 versus Non Big 4 Audits: Evidence from Anglo-American Countries*, The Accounting Review Vol. 79, No. 2 (2004) 473-495
- Krishnamurthy, S.; Zhou, J.; Zhou, N, *Auditor reputation, auditor independence and the stock market impact of Andersen's indictment on its clients*, Contemporary Accounting Research, Vol. 23 (2006) 465-490
- Lee, T.A.; Clarke F.; Dean G., *The dominant senior manager and the reasonably careful, skilful, and cautious auditor*, Critical Perspectives on Accounting, Vol. 19, No. 5 (2008) 677-711
- Lennox, Clive S., *Are large auditors more accurate than small auditors?*, Accounting and business research, Vol. 29, No. 3, (summer 1999) 217ff [REFERERAS: "Lennox 1999a"]
- Lennox, Clive S., *Audit Quality and Auditor Size: An Evaluation of Reputation and Deep Pockets Hypotheses*, Journal of Business Finance and Accounting, Vol. 26, No. 7&8, (1999) 779-805 [REFERERAS: "Lennox 1999b"]
- McCracken, Susan; Salterio Steven E.; Gibbins, Michael, *Auditor-client management relationships and roles in negotiating financial reporting*, Accounting, Organizations and Society Vol. 33, No. 4-5 (2008) 362-383
- Mirshekary, S.; Yaftian, A.M.; Cross, D., *Australian corporate collapse: The case of HIH Insurance*, Journal of Financial Services Marketing, Vol. 9, No 3 (2005) 249-258
- Nichols, D.; Smith D., *Auditor Credibility and Auditor Changes*, Journal of Accounting Research, Vol. 21, No. 2 (1983) 534-544
- Power, Michael K., *The Audit Society: Rituals of Verification*, Oxford University Press, Oxford 1997

Power, Michael K., *Auditing and the production of legitimacy*, Accounting, Organizations and Society Vol. 28, No. 4 (2003) 379–394

Rezaee, Zabihollah, *Restoring Public Trust in the Accounting Profession by Developing Anti-fraud Education, Programs, and Auditing*, Managerial Auditing Journal Vol. 19, No. 1 (2004) 134–148

Ribstein, Larry E., *Market Vs. Regulatory responses to Corporate Fraud: A Critique of the Sarbanes-Oxley Act of 2002*, Journal of Corporation Law, Vol. 28, No. 1 (2002) 1–67

Robson, Colin, *Real World Research*, 2ed, Blackwell, Oxford 2002

Saunders, Mark; Lewis, Philip; Thornhill, Adrian, *Research methods for business students*, 4ed, Harlow: Financial Times/Prentice Hall, Spain 2007

Shaikh, Junaid M.; Talha, Mohammad, *Credibility and Expectation Gap in Reporting on Uncertainties*, Managerial Auditing Journal, Vol. 18, No. 6/7 (2003) 517–529

Suchman, Mark C., *Managing Legitimacy: Strategic and Institutional Approaches*, Academy of Management Review, Vol. 20 No. 3 (1995) 571–610

Wallace, Wanda A., *The Economic Role of the Audit in Free and Regulated Markets: A Look Back and a Look Forward*, Research in Accounting Regulation, Vol. 17 (2004) 267–298

Warming-Rasmussen, Bent; Jensen, Lars, *Quality dimensions in external audit services – an external user perspective*, The European Accounting Review Vol. 7 No. 1 (1998) 65–82

Watts, Ross L.; Zimmerman, Jerold L., *Positive Accounting Theory*, Prentice-Hall, Englewood Cliffs N.J. 1986

Windsor, Carolyn; Warming-Rasmussen, Bent, *The rise of regulatory capitalism and the decline of auditor independence: A critical and experimental examination of auditors' conflicts of interests*, Critical Perspectives on Accounting, Vol. 20, No. 2 (2009) 267–288

Young, Joni J., *Examining Audit Relations: a Reconsideration of Auditor Independence*, Advances in Public Interest Accounting, Vol. 12 (2007) 49–65

Offentligt tryck

Aktiebolagslag (2005:551)

Europeiska kommissionens rekommendation 2008/473/EG

London Economics, *Study on the Economic Impact of Auditors' Liability Regimes (MARKT/2005/24/F)*, Final Report to EC-DG Internal Market and Services By London Economics in association with Professor Ralf Ewert, Goethe University, Frankfurt am Main, Germany, September 2006

SOU 1995:44 *Aktiebolagets organisation*

SOU 2007:56 *Revisionsutskott m.m.; Genomförande av 2006 års revisorsdirektiv*

SOU 2008:32 *Avskaffande av revisionsplikten för små företag*

SOU 2008:79 *Revisorers skadeståndsansvar*